

id est anno 960 aut 961. Hoc quidem posterius tempus magis multo confirmatur ex num. 21 et 31, in quibus se pene septuagenarium esse fatetur. Cum natus fuerit circa annum 896, anni septuagesimi initium incidit in annum circiter 965. Cum vero hoc opus scripserit, antequam in Veronensem sedem tertio restitueretur, id est, ante finem anni 961; ætas ejus pene septuagenaria æquius anno 960 vel 961, quam annis anterioribus congruit. Scripsit autem hoc opus partim sub Quadragesimæ finem ex num. 37, partim diebus paschalibus; et paulo post festum sanctorum Philippi et Jacobi, quod memoratur uum. 34, ipsum opus confectum.

III. In hoc autem opere, quod ipsius Ratherii Confessionem præfert, ea vel maxime animadvertenda sunt quæ de se a quopiam sui ipsius censore dicta refert in *Qualitatis conjectura* num. 8. *Quid amplius? Qui vult eum (Ratherium) cognoscere, studeat librum Confessionis iltius totum perlegere. Nam si talis, ut illic recitat, est; pejor illo nemo in sæculo est. Si vero mentitur se talem esse, mendacissimus convincitur fore.* Hæc dubitationem injiciunt, num de ipso Ratherio vera sunt omnia quæ in hac Confessione referuntur. Certe ex contextu ac serie vitæ ejus, qui a pueritia Deo oblatus, et in monasterio educatus, ac subinde ætate legitima manatiscam regulam professus, in studiis tum profanis, tum sacris, diu multumque versatus est, demum vero ad episcopatum eVectus, severiorem disciplinam secutus plures calamitates pertulit, pleraque saltem, quæ in hoc opere describuntur, de eodem incredibilia videntur. In ejus epitaphio illa ipsi laus inter cætera tribuitur, quod fuerit *pro tempore morigeratus*. Si autem vera de ipso essent omnia quæ in eadem Confessione sibi tribuit, non *pro tempore morigeratus*, sed omnium temporum et omnium fere hominum immorigeratissimus et scelestissimus fuisset. Nullum enim ferme crimen est cujus se reum non accuset. Quid quod Everaclus episcopus Leodicensis, qui Ratherium eo ipso tempore, quo hæc Confessio exarata fuit, familiari usu cognoverat, in ea epistola, quam ad ipsum postea Veronam direxit, non sapientiam solum, sed præsertim eximiam ejus probitatem atque innocentiam sibi perspectas testatur. *Quis enim vobis est, inquit, aut sapientia, aut probitate, aut optimarum artium studio, aut innocentia, aut ullo laudis genere præstantior?* Quid quod Rotgerus coævus et ipse auctor in *Vita S. Brunonis* num. 34, et Fulcuinus in *Gestis abbatum Lobiensium* cap. 23, tradiderunt. Ratherium Verona ejectum, ea de causa ab eodem S. Brunone archiepiscopo Coloniensi, qui cum inter familiares suos diutius noverat, ad Leodicensem cathedram fuisse promotum, quia tantæ erat virtutis, *ut a nemine posset seduci*; et quia sperabat fore ut os obloquentium-episcopis posset obstruere, *si nulla occasio scandali posset in eorum episcopo (Ratherio scilicet) reperiri.* Hæc laudes delictis in Confessione recensitis haudquam conveniunt.

IV. Quid ergo? Hæc non vera et propria Confessio esse videtur, sed Confessionis nomine inusitata quædam species censuræ, cui fervidum et acerbius Ratherii ingenium ita indulgebat, ut non tam in alios quam in semetipsum identidem inveheretur. Hinc, dum sua describit crimina, aliena carpit, ut vel ex ipso initio patet, ubi Confessarii crimen perstringit, qui idcirco num. 37, *Cum tua, inquit, narrare, ut prælen-debas proponeres, crimina, a meis capisti.* Et similiter cum antea, postquam Ratherius alia monachorum vitia coarguisset, idem Confessarius num. 22, subdidit: *Dum tibi ipsi non parcis, me, imo, nos omnes acriter rodis.* Apostrophæ et invectivæ, quibus dialogo insertis nonnullos acerbius proprio etiam quandoque nomine exagitat, nonne consilium a confessionis natura alienum declarant? Sua autem peccata ita exaggerare et augere solet, ut gravissima appareant, quæ nonnunquam, si quænam fuerint explicetur, vel nulla esse, vel levissima deprehenduntur. Ita, dum num. 5 adulterium se perpetrasset ait *illorum motibus, quos in adulterium vagandus impuleram*, veluti adulteros Manassem et Milonem, Veronensis sedis invasores, traduxit. Hos vero se in adulterium impulsisse significat *vagando*, quia nimirum ab ea sede exsul et vagus ipsis locum dederat. Quod vtem in hoc crimen, si non sponte, sed vi, e sede pulsus vagari coactus est? Exoculationum, exmembrationum, homicidiorum, incendiorum, cæterarumque id genus calamitatum, quas Veronenses passi sunt abjurata Hugoni regi fide, se reum traducit num. 2, quia defectionis ab Hugone aliqua ratione particeps visus est. 247-248 Confessionis generalem formulam inserit num. 4, cui aliæ similes in libris pœnitentialibus occurrunt. Hos cum legerent pœnitentes, non idcirco dici poterant peccasse in omnibus quæ in eis continentur. Exaggeratorum criminum exempla non pauca inveniuntur, quorum quædam in notationibus detegemus. Inter multa autem plane incredibilia illud vel maxime est incredibile, eum, qui non veritus est sua crimina exaggerare, et in publicum etiam scripto proferre, ad id usque tempus nemini nisi soli Deo fuisse confessum, uti de se num. 40, tradit. Hæc interim, lector, attingisse sufficiat. Plura in ipsa Confessione annotabis.

(517) EXCERPTUM

EX

DIALOGO CONFSSIONALI

CUJUSDAM SCELERATISSIMI, MIRUM DICTU

RATHERII,

Veronensis quidem episcopi, sed Lobiensis monachi.

249 Obsecro et contestor per viventem in sæ- A ipse dedit, totum. Quia enim curiositate mortifera cula sæculorum, ut istud perlegas, si cæperis, et tuis neglectis, mea nosse adeo desiderasti facinora,

(517) Etsi hoc opus liber *Confessionis* bis vocetur in *Qualitatis conjectura*, hic autem appelletur *Excerptum ex dialogo Confessionali*, quod quidem ex

ampliori opere sumptum indicare videntur illa num. 19 et 22. Item post quædam necnon illa præfixa numero 33. Itemque post quædam; nihil tamen

ut perjurio suaso nuper a quodam vi extorseris unum (518), quod tamen per se satis noxium, in comparatione aliorum esse constat vilissimum; volo te hoc desiderio satiare, et talia, tanta, tam inaudita gestuum, si tamen et inventionum [f., iutionum] considerasse tibi datum fuisset, ipsorum insaniam de me ipso referre, ut oneratissimum te meis, etiamsi nulla propria tibi essent, reddam sceleribus, ut habeas utique in ista Quadragesima, quod plangas, dum es pene omni tempore a talibus otiosus. Sed ne ipsum quod impulisti perjurium non esse aestimes tuum, Evam considera, moneo, et in serpente diabolus. Serpens quippe suasit, Eva peccavit, sed suadens nullo modo, delinquens veniam meruit **250** quoquo modo. Judæi *Crucifige* clamaverunt: crucifixores Crucifixi sanguinem in salutem bibunt.

2. Verum ut jam, quod promisi, efficiam, ab infantia ipsa pejorem me et implicatorem ejusdem ætatis vitiis non tibi opus est querere. Ad juvenile, cum datum est, ævum cum venissem, abhinc ita et tam mature cæpi modis diversissimis lascivire, lenitati, jocis ac scurrilitati vacare, ut etiamsi tibi audire fuisset omnino inutile, mihi tamen per singula enumerare esset penitus impossibile. Abjurata (519) Hugoni pro fide ambitionis, atque animositatis, imo oblivionis eorum, quæ nunc merito patior (mentiri quippe non novit, qui dixit: *Qui reddit mala pro bonis, non recedet plaga de domo ejus* [Prov. xvii, 13]; quod in te [l. in me] liquido impletum), non debes, miserrimus dico, conscientia, quæ nunc ipsa [f., ipse] loquar, mirari pro scelere,

ambigimus, quin tam prolixum opus in Lobiensi monasterio custoditum, totum illud sit, quod Ratherius reipsa lucubravit, cuique *Excerpti* titulum et formam indidit, ut alia quædam prætermissa innueret.

(518) *Unum scilicet facinus*, id est unum perjurium; unde, post pauca, *ipsum quod impulisti perjurium*.

(519) Locus perdifficilis et mendosus, in quo nonnullæ etiam voces extra proprium locum perperam tractatæ videntur. Quæ ut congruum sensum reddant, aptiori loco restituendæ sunt, ac tota hæc periodus sic construi seu explicari potest: *Ego miserrimus conscientia ambitionis, atque animositatis, imo oblivionis eorum, quæ nunc merita patior pro fide abjurata Hugoni (mentiri quippe non novit qui dixit: Qui reddit mala pro bonis, non recedet plaga de domo ejus: quod liquido impletum in te, leg. in me), ego, inquam, miserrimus dico, non debes mirari quæ nunc ipse loquar, nimirum quot homicidia, exoculationes, exmembrationes, prædæ, incendia, vastitas ac depopulatio contigerint pro scelere memorato abjuratæ scilicet fidei, pro constructione vel reconstructione præsidiorum contra eundem Hugonem; ubi cæ calamitates indicantur, quæ ex rebellionem in Hugonem consecutæ sunt. Quatenus vero hæc ab aliis perpetrata facinora Ratherii culpæ verti possint, idem ipse explicat num. 24: Siquidem, inquit, nihil horum feci, aut jussi, vel ut fieret, volui; sed tale quid, ex cujus occasione ista sunt patrata, commisi. Hæc autem occasio fuit, cum Arnoldum, Bajoariæ ducem, Veronæ recipiens, rebel-*

A præsidiorum pro constructione vel reconstructione quot homicidia, exoculationes, exmembrationes, prædæ, incendia, vastitas ac depopulatio contigerint. Norica (520), Italia, Germania, atque Francia me melius fateri, **251** me iterum miserrimam talem, qualis fuerim vel dici talis potuerim, valent. Duo legitima, mea culpa, dissociavi conjugia; unum quasi cum re [f., quasi jure], alterum miserabili solummodo vanitate. Cogitet, qui potest, istud solum quanti et ponderis, metiatur scelus, consideret enormitatem. Quid miseræ heu dicebant! quos gemitus, quæ suspiria dabant? cum una earum rivalem in edito sedere, basia sibi potius debita miscere, domui dominari, agenda disponere, se voluisse, aspernari, se videret adhærere cineri. Altera longius licet, æmulam divitem audiret, seque pauperem videret? Sed quid, inquis, dicrent? Rogas? quod tibi miser juste contigit forte. Tu enim duabus tulisti maritos, te duo episcopia perdiderunt virum (521), et utinam nihil tibi ob hoc contingat infaustius!

3. De Warneri fratris quondam ducis Canonis (522) quoque flagitio mihi infelicissimo contigit, quod habetur in psalmo: *Cum adulteris*, inquit, *portionem tuam ponebas* (Psal. xlix, 18). De locis provisioni meæ commissis, eorumque dilapidatis substantiis, animabus neglectis, ne rogo, interroges: istum solummodo vide, et conjecturam de eo cape. Sed quia defecit memoria, cum abundet dicendorum miserrima copia, summa (523) tibi, quæso, sufficiat ipsa, nil nisi proprium utique collectione, licet alterius, parum licet propria, relatura.

lioni favere visus est de quo vide quæ in Vita fusius disseruimus § 4.

(520) Provinciæ indicantur, in quibus Ratherius e Veronensi urbe exsul, ac pluribus calamitatibus obnoxius divagatus est. In *Qualitatis conjectura* n. 3, Italiam, Franciam, Noricam, Burgundiam, Provinciam, Septimaniam, Saxoniam, et Sueviam nominat.

(521) Ratherius scilicet hæc scripsit cum Veronensi primum, dein vero Leodicensi episcopatu privatus fuisset.

(522) Cuno, seu Cono, alias Conradus appellatus, qui Lutharden Ottonis filiam duxit, supremumque diem obiit anno 955, Lotharingiæ dux fuit. Idem a Continuatore Reginonis annum 943 *filius Werinberi* dicitur, ejusque frater Warnerius ille fortassis est, qui in Vita S. Joannis Gorziensis, num. 13, *vir nobilis* vocatur, et in Lotharingia per hæc tempora pollebat; quippe cui idem sanctus, antequam monachum indueret. in *Confinio Tullensi* (Tullum Lotharingiæ civitas est) *causa ecclesiæ S. Laurentii. . . se nomine Domini socians, ejus officiis quam familiariter insistebat*. Ratherius autem quondam *ducem Cunonem* ait; quia cum hæc scripsit, ille jam obierat.

(523) *Summa* appellat sequentem Confessionem, seu formulam confessionis generalis, cujus generis aliæ in libris pœnitentialibus inveniuntur. Id fortassis indicant illa, licet valde implexa, *nil relatura nisi proprium utique collectione*, id est, collectione seu summa generali omnium criminum. Reliqua lineolis inclusa interpretatur qui potest.

CONFESSIO EJUSDEM (524).

4. Confiteor enim Domino Deo omnipotenti et omnibus sanctis ejus, et tibi Dei quicumque legeris sacerdoti, omnia peccata mea, quaecunque feci ab initio vitæ meæ usque ad hanc miseriam horam, sciendo aut nesciendo, sponte sive coactus, vigilans aut dormiens, in cogitatione, locutione et opere, in visu, auditu, gustu, odoratu et tactu, in superbia præcipue, matre omnium vitiorum; utique in odio et homicidio 252, in detractatione, in supplantatione fratris alicujus, in perjurio, in falso testimonio, in furto, in fornicationibus diversis, in adultério, in rapina, in fraude, in immunditiis variis atque pollutionibus turpissimis, in ebrietate et comessatione, in luxuria omnimoda, in vana gloria, in acedia, in tristitia, in avaritia, in rixa, in conflictatione, in animositate, in invidia, in discordia, in cupiditate, in ambitione, in hypocrisi, in ignavia, in otiositate, in pigritia, in somnolentia, in loquacitate, in risu et in derisione aliorum.

5. Insuper peccavi ego peccator eo quod quadragésimas et alia indicta jejunia non custodivi, nec jejunavi, sicut debui: festivitates sanctorum et Dominicis dies, pro nefas! violavi, et debito honore non celebravi, sicut debui; Parasceven quoque illorum præsentialiter, ut miserimus sæpius violans gravissime deliqui. Adjiciendum quoque, quia si tu pejerare jam dictum suadendo, factus es perjuvus; sicut Saulus omnium servabat vestimenta quorum Stephanum lapidabat manibus; ita ego dormiens sive manducans, missam quoque aut matutinos vel aliud quilibet actitans illorum motibus adulterium (525) perpetratum, quos in adulterium vagandus impuleram. *Exmanzere, id est ex scorto natus* (Deut. xxiii, 2), quoque compater factus sum miser cujusdam, qui nobilissimam pro meretrice reliquerat prænobilemque conjugalem.

6. Confiteor etiam ipsi Domino Deo omnipotenti, quod his et plus his omnibus voluptatum fœdatus flagitiis, et contagionibus fuscatus omnimodis, semper sine mei lapidei cordis compunctione, semper sine ulla mentis sinceritate, corporis et sanguinis sacramentum Domini, fateor, percipi indigne, semper sine azyrna, semper absque lactucis agrestibus, cum fermento malitiæ et nequitiae; discinctus, sine

(524) Confer quæ de criminibus hac Confessione recensitis in præmissa Admonitione observavimus.

(525) Forte legendum *perpetravi*. Adulterium vocare solet alienæ sedis invasionem, sicut et invasores *adulteros* appellat. Hic porro notare videtur Veronensis sedis invasores Manassem primum, deinde Milonem, quibus ex eadem sede pulsus, et quodammodo vagus vagando locum dederat. Magna autem exaggeratione id sibi vertit crimini, ac si ipse quoque vagando, seu alio proficiscendo, *adulterium perpetrasset illorum motibus, quos in adulterium vagandus, id est vzgans, quemadmodum num. 10 dolendus pro dolens sumitur, impulerat; sicut ille perjurus factus est, qui jam dictum (supra num. 1) pejerare suavit, et sicut Saulus lapidavit Stephanum eorum omnium manibus quorum vestimenta ser-*

A calceamentis et baculo, piger, non festinans ad promissionis æternæ patriam, paschalem Agnum Dei, peccata qui 253 tollit mundi, miserimus in iudicium, heu dolor! proprium, reus ejusdem corporis et sanguinis Domini, manducando, et prohibita temerarie præsumendo: (526) et, cum multi multa, tu Domine præcipue, haberent munera ante altare, contra iaterdictum in frontuosissime Domini offerendo: [*subauditur peccavi*] in exhortationibus, et adulationibus malignis, in ignorantia, in negligentia, in subreptionibus, in dandis et accipiendis muneribus; in usuris vero faciendis non adeo me culpabilem recognosco, neque tamen inficior; prodigum enim, quod usurario minus congruit, me magis fuisse et confiteor et doleo.

B 7. Peccavi in subtrahendis cleemosynis pauperum, in increpatione et asperitate responsionum, in hospitalitate et receptione indigna pauperum, et quod parentes meos et proximos non dilexi nec honoravi, sicut debui, et plus sæpe, dum irrationabiliter utique dilexi, quam debui; et in afflictione familiæ sive subjectorum mihi commissorum. Infirmos et in angustiis positos non visitavi, nec eis ministravi. Mortuos nec sepelivi, nec sepeliri, ut oportuerat, feci; et pauperes non vestivi, esurientes et sitientes non recreavi, sicut debui. Seniores et magistros meos sive principes, amicos et benefactores meos non honoravi nec amavi debito amore; et res, utilitates, consilia et præcepta eorum non observavi, sicut debui.

C 8. Peccavi ego peccator in osculo et in amplexibus illecebrosis, palpando et blandiendo inique; et in ecclesia stans vel sedens, ubi sanctæ lectiones vel divina officia efficiuntur, otiosis fabulis, vel iniquis cogitationibus me occupavi, et non cogitavi, quæ debui, sed magis quæ non debui, et aures non accommodavi ad ea quæ sancta sunt. Intuendo quoque injuste et petulanter et recordando (quod adhuc pejus virorum) animalium, pecudumque concubitus, et alia quædam obscena.

9. Præter hæc peccavi jocando, equitando, ambulando, stando, sedendo, sive jacendo, et in his et iu aliis omnibus vitiis, quibuscunque humana fragilitas contra Deum peccare potest, 254 reum me esse confiteor

D *vabat*. Sicut autem hic adulterii allegoriæ insistens, non adulterium proprie dictum, sed invasionem episcopatus indicat; ita cum mox se ex scorto natum compatrem tradit cujusdam, qui pro meretrice reliquerat nobilissimam conjugem; nunquid aliquid pariter allegorice innuit, quo quis episcopatum nobilissimum relinquens, ad aliam ecclesiam transivit, quem transitum contra canones pro meretricio habuit? Hinc cum se *exmanzerem*, et *compatrem* vocat, nemo verum *exmanzerem*, seu vere *natum ex scorto*, nec verum *compatrem* indicari suspicetur.

(526) Id est, et offerendo in frontuosissime contra iaterdictum Domini, cum multi, et tu, Domine, præcipue (sacerdotem intelligit, ad quem hanc suam confessionem dirigit) haberent multa munera (seu oblata) ante altare.

Domino Deo omnipotenti, et omnibus sanctis ejus, A et tibi Dei, quicumque alicubi, es sacerdoti.

10. Infinitate verum istorum conspecta dicis forte: Immodica efflagito, confessus es unquam ista alicui? Non, inquam, nisi illi, qui etiamsi non confiterer, nescire non poterat; nam tanta simulationis libidini meæ arte, ut et aehuc miser facio, serviebam, ut ante te neminem invenerim, qui me adeo, id est probabiliter, deprehendere quiverit. Illi tantummodo mecum noverant, qui mihi ad ea favebant, et cum spurcissimus (ut et adhuc me fore dolendus non inficior) essem, castissimus esse, ut multi, putabar, dicebar, et quod pejus est, dici gaudebam, illa hypocritis visitata deceptus miser, ut multi sententia solent deceptorie dicere. *Etsi non caste, vel caute.* Quare autem nulli confiterer, non uniformis fuerat causa; una ne mei exemplo alii deteriorarentur; altera ne mei sui que comparatione alii superbirent, et cadaveris quasi mei fetore utriusque perirent; præcipua vero ne criminosa me contemptibilem faceret mea. Tertia gravior, imo gravissima omnium, qua utique verebar, ne patronus hoc mihi diceret quod fugitivis dici lex præcipit: *Revertere et reconciliare Domino tuo*: quia sicut non proficit cura medici plagato, si adhuc in eo ferrum sit, ita non proficit confessio et pœnitentia tua,

11. Dum enim (527) puerulus essem, venit quidam ingenuus, et in altari quodam sancti Petri et Pauli tenens me cum pane et vino [*supple obtulit Deo*]... et sancto Petro in holocaustum. . . . jure quasi Nazarei. . . . (528) immutabiliter scripturum ac fœdus perpetuo confirmandum. Sed C accepto ipse calamo, (529) matura jam ætate et legitima, scripsi in hunc modum, scriptumque super altare posui, non super aliud nisi ipsum: *Ego Ratherius promitto stabilitatem meam, et conversionem meorum morum, et obedientiam secundum regulam sancti Benedicti coram Deo et sanctis ejus.* Infinita

(527) De oblatione parvulorum in monasteriis vide Mabilonii præfationem primam in sæculum quartum ordinis S. Benedicti num. 53. *Ingenuus* ille, qui Ratherium Deo obtulit, ipsius pater intelligitur, vel alius, qui patria potestate in eum uteretur: parentes enim, vel alii, in quos eorum potestas transisset, puerulos Deo in monasteriis offerebant. *Ingenuus* autem idem est ac *liber*; quæ appellatio etiam nobilibus convenit; unde in legibus Langobardorum lib. 1, tit. 9, leg. 4 de muliere ingenua seu libera habetur: *Appretietur ut libera secundum nobilitatem suam.* His similia leguntur tit. 16, leg. 3. Ratherii genus fuisse nobile probavimus in Vita § 1, num. 3. Porro titulus SS Petri et Pauli ecclesiam indicat monasterii Lobiensis, quam *sub titulo apostolorum B. Petri et Pauli* dedicatam tradit Fulcardus abbas in epistola ad Henricum imperatorem tom. II Spicil. Acher., pag. 747, et ante ipsum Fulcuinus in Gest. abb. Lobien., c. iv. Adverte vero Ratherium, licet prius sanctorum Petri simul et Pauli mentionem faciat, solius tamen Petri nomen postea ingerere, dum se Deo et *sancto Petro* oblatum tradit. Usitatorem enim fuisse unius S. Petri mentionem liquet etiam ex Laudata Fulcardi epistola, ubi initio quidem ecclesiam Dobiensem *sub titulo apostolorum H. Petri et Pauli* dedicatam affirmat; et dein *villam S. Petri. altare S. Petri* tantummodo scribit,

sunt itaque mea, quæ exarari in hac non potuerunt confessione, 255 ineffabiliter gravia, quæ sunt exarata. (530) Ubi et meretriculæ cujusdam damnable facinus non fuerat tacendum, quoniam ad te pertinet plurimum, quæ dupliciter suum necavit filium tui obmetum, et illius mortem, qui ob tuum anilem fastum subtus rotam molendini mortiferum pertulit casum. Spectaculum quoque quod de ruentibus et de ruere compellentibus vidisti, dico, memineras. Cujus rei quoque causa tres illi oculos perdidit, ne obliviscaris, sed in solius istius comparatione, id est, si hoc unum non desit, levissima. Quod unum? inquis. (531) Inconvertibilitas ab isto, inquam; si enim de isto solo uno, quod utique apostasia, id est negatio Dei est, evadere reconciliatus utique. . . . fugitivus domino potuissem, et confiteri utiliter. . . . pœnitentiam, veniam mereri posse me aliorum Si vero de isto solo consilium non ea. . . . melipsum veniam sperando istorum bet ingenio omnino videri datur. . . . Sed quod consilium? inquis. illorum, id est quod de omnibus. illud Scriptura potius. *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur* (Prov. xxviii, 13).

12, Et tu, inquis, non abscondis, qui etiam mihi, imo amicis et inimicis, et etiam scribendo confiteris. Facio, inquam, facio, sed ne me decipias rogo. Scripturam potius pariter audiamus: *Qui autem confessus fuerit*; audis? inquis. Ne festines, mane, inquam, et vide quod sequitur: *et reliquerit ea*; hoc faciamus et de multis et de uno, sed de isto potius, et hilariter audiamus: *miser cordia consequetur.* Hæc semper mihi, hæc fuerat occasio nullum illorum criminum confitendi, quia relinquere istud animus adhuc minime erat. Relinquere vero cætera illa, in promptu erat, sicut jam feci quædam pauca, sed utinam non inutiliter, utinam perseveranter, sed in isto me obduraverat sæculi vanitas, modo vero quædam impossibilitatis quasi necessitas. Disrumpat

(528) Parentes scilicet, dum filios in pueritia offerebant monasterio, jurabant se ita filium suum tradere Deo, *ut ab hac die non liceat illi collum de sub jugo regulæ excutere*, ut in formulis ejusmodi oblationum jam vulgatis traditur.

(529) Oblationem scilicet a parentibus factam confirmabant sponte sua filii, cum ad congruam ætatem pervenissent, ut colligitur ex synodo Aquisgranensi, c. 36. Hinc inferius num. 23 alius monachus legitime traditus, et sui ipsius manu et professione in servitium perpetuo mancipatus dicitur.

(530) Hoc opus *Dialogus confessionalis* inscriptum hoc loco in dialogi formam sacerdotem, seu alium cum Ratherio loquentem præfert; et similiter postea nunc Ratherius, nunc sacerdos sermocinatur.

(531) Crimen, cujus causa suam inconvertibilitatem hic et in sequentibus pluries accusat, illud est, quo episcopatum suscipiens, monasticum propositum deseruit. Ad propositum enim sibi redeundum putabat: at ne rediret, multa impedimenta obstare affirmat num. 48. Præcipuum impedimentum, quod explicat num. 49, et fusius in *Qualitatis conjectura*, num. 6, erat ipsum episcopale munus et officium, cui erat obstrictus. Hinc se utrinque periculo expositum, sive ad propositum rediret, sive non rediret, ac maximis utrinque angustiis vexatum ibidem declarat.

hæc vincula Dei pietas; aliter enim non illi sacrificabo hostiam laudis (*Psal. cxv, 17*). Hostia laudis sanæ quæ sit, audi psalmorum in libro: *Præoccupemus faciem ejus in confessione (Psal. xciv, 2)*. Sed quid prodest confessio, nisi sequatur illorum, quæ confiteris, relictio? Quid prodest fugitivi satisfactio, vel redeundi optatio, si non sequatur Dominum facultas, si non negatur tamen, quod Deum minime latet, reversio? Eat ergo qui volet; consoletur, imo seducat me *inanibus verbis, propter quæ venit ira Dei in filios diffidentiae (Ephes. v, 6)*, id est diaboli, qui ideo vocatur diffidentia, quia pro eo quod confidere nunc facit miseros in vanitate, in extrema hora desperare facit penitus de salute. Suadeat nunc qui volet quod confessus sum non relinquere, et tamen veniam confitendo omni quadragesima, aut cum urget timor mortis sperare; **256** suadere possi, persuadere nullatenus, mihi crede, valebit. Modo sed quare es confessus? inquis. Duabus, inquam, de causis. Nam relictis jam multis quibusdam in necessitate, paucis sed quibusdam vero voluntate incipere jam mihi videor ipsi vim quamdam facere; tædet enim me conversationis pauillum sentio pristinae; et istud unum, sine quo inaniter cætera dimisi, jam velle relinquere, præstet Deus non inaniter velle, non enim miser et obligatus me invenio posse. Tanta etiam, tam innumera, tam minime negligenda cum sint, obliviscerer ea ipse succedente cumulo eorumdem, atque similo [*f.*, similia] diabolo ministrante non contingeret salutem [*f.*, saltem] recordari, ea me, aliquando scriptitasse, et reminiscere confundererque ea relinquere Deo voluisse, neque implesse, **C** Quam proclivis enim, ad hæc omnia humani generis sit casus, tu posteras fore expertus, si tui quoque non miserrime fuisses oblitus. Peccata enim, quæ indesinenter oportuerat mente considerare, quia nequeo saltem oculis videre, videtur mihi quasi admodum utile, sive ut alius me viso se respiciat in me, et ex meis actibus suos deprehendat et corrigat.

13. Et quando talem, inquis, te sentiebas, quomodo ille audebas præsentem missas vel hujusmodi facere, qui dixit peccatori: *Quare tu enarras justitias meas? (Psal. xlix, 16)*. Fateor, fateor; eo fiducialiter faciunt quidam, quo magis esse peccatores se sentiant. Pars enim non esse est, peccatorem se quolibet esse humiliter sentire; judicia enim Dei abyssus multa (*Psal. xxxv, 7*); in cujus utique præscientia, sive tutius scientia jam est, quod futurum

(532) Vide ne ex hoc luxato loco colligas Ratherium credidisse in sacramento Eucharistiæ panem et vinum per naturam sumi, non vero corpus et sanguinem Christi. Catholicam doctrinam de reali præsentia Christi in eodem sacramento Ratherius ita a parte vindicat in epist. 1, ad Patricum, ut panis et vini solum colorem atque saporem, re autem, et non figuratim, verum corpus ac sanguinem Christi in Eucharistia credendum tradat. Eandem doctrinam confirmant quæ sequenti numero subjicit, ubi Christum eadem carne quam assumpsit, et in qua nulla perpassus, crucifixus est, et mortuus, et sepultus resurrexisset, etc., intrare in eum, cui dicitur:

A absque dubio est. Valet, inquis, aliquid ergo? Plurimum, autumo, inquam; sed utinam mihi soli non obsit; nam et cæteris nullo modo, veraciter solum dicantur. Sacramenta quippe Dei nec hujus sunt nec illius, id est, nec justis nec peccatoris, sed illius de quo dicitur: *Super quem videris Spiritum descendentem et manentem super eum, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto (Joan. 1, 33)*. Tantum est, ut, si justus es, quasi nescias te esse, quod es; si peccator, doleas esse, quod es. Uterque vero Psalmistam audiat monentem: *Psallite sapienter (Psal. xlv, 8)*. Quare? inquis. Quia non quilibet est, cui psallis, sed rex omnis terræ Deus. Et alibi ad Dominum: *Perdes omnes qui loquuntur mendacium (Psal. v, 7)*. Alter vero: *Maledictus qui facit opus Domini negligenter (Jer. xlviii, 10)*. Si negligenter faciens maledictus est, mendaciter quid?

B 14. De eucharistia vero sumenda vel non sumenda scrupulum forte si mihi aut calumniam, ut æstimo, ingeris, quod heri lectum est in Evangelio conferendum esse cum his quæ in Apostolo quinta item feria leguntur, moneo noveris: *Nisi, inquit, manducaveritis carnem Filii hominis, 257 et biberitis sanguinem (Joan. vi, 54)*, panem utique et vinum, (532) per naturam capiendo sanguinem vero, et non figuratim per . . . sancti Spiritus incomprehensibilem operationem divinitatis inhabitationem. . . *habebitis vitam in vobis (Ibid.)*, ut si . . . sed mortem animæ, quæ utique . . . gehennæ. Manduca itaque, dico tibi, ne perdas vitam. Quam? inquis. Deum utique; ipse enim dicit: *Ego sum vita (Joan. xiv, 6)*, animarum duntaxat. Facio, inquis, et ipse. Optime, inquam. Sed audi ipsum per legem: *Juste, quod justum est, exsequeris (Deut. xvi, 20)*. Quomodo? inquis. Dicam. *Sic autem comedetis eum*, id est agnum. *Renes vestros accingetis*, id est caste, si vultis manducare, vivetis: *Calceamenta habebitis in pedibus vestris*, id est exemplis eorum, qui mortificaverunt corpora sua, ut animas vivificarent, gressus operum circumdabitis; *tenentes baculos regiminis ac rationis in manibus actionis; et comedetis festinanter (Exod. xii, 41)* ad gloriam supernæ sollemnitatis, quod est utique non hic quærere mercedem boni operis, sed ubi æterna est, currere desiderio cordis. Ita manduca, et habebis in te vitam. Alioquin audi Apostolum: *Qui manducat, inquit, carnem Domini, et bibit sanguinem ejus indigne, judicium sibi manducat et bibit (I Cor. ii, 29)*. Quo-

D Corpus Domini, pronuntiat, et cum post nonnulla scribit: *Deus est qui recipitur, Deus utique, sed sicut tunc latens in carne, ita nunc in carnem verso verissime pane, etc.*, ubi transsubstantiationem palam designat. Huic doctrinæ ut congruat præsens textus valde luxatus, legendum videtur *per naturam capiendo sanguinem verum, et non figuratim*. Aliquanto post in apographo ad nos transmissio legebatur: *Sacrificamini*, ubi reposuimus: *Sanctificamini*. In laudata enim epistola ad Patricum hoc idem legis præceptum similiter recitat: *Sanctificamini sæpe dicitur*.

modo est, inquis, iudicium, si caro et sanguis? Caro, inquam, et sanguis digno, iudicium vero indigno. Quis est dignus? ais. Audisti in Apostolo; respondeo, id est [f. is est], qui sic comedit sicut ipse præcipit. De præsentia enim ita. . . . dicit, non de eo, qui olim fuerat. . . . discalceatus, baculum non gestabat. . . . luto scelearum volutari. . . . malum maluerit festinare. . . . iudicium sibi manducasset. His emendatis aut in emendationis studio manentibus, si non manducat, non habebit, autumo, vitam. Et hoc esse reor, quod monet subsequens Apostolus, *Probet*, inquit, *seipsum homo* (I Cor. xi, 28), id est, discutiat in quo affectu sit; si peccandi, dimittat; si emendandi, cum tremore manducet. Nullus vero illud Regum posthabeat: *Si mundi sunt*, inquit, *pueri ab heri et nudius tertius maxime a mulieribus* (I Reg. xxi, 4); de panibus propositionis cum ageretur utique; et quod in lege 258 auditur sæpissime: *Sanctificamini*, id est, a concubitu abstinete, Probatio sane, quam monet Apostolus faciendam in criminalium conscientia emundanda, in invidia extrusivæ, et odii læsionisque fraternæ emendatione, in luxuria, vel aliqua incestuositate [subaudi emendanda], consistit, puto, præcipue, et quod reminisci instante. debueras, miserrime (ut sacratissimum cibum a cæteris noverat [subaudi Apostolus] distinguere) illos corpori solum, istum corporis et animæ saluti concessum perpendere, nec ea præcipitatione, vel petulantia ipsum saltem tractandum, quam illum nodum quoque sumendum.

15. Neque transeunter audiendum: *Corpus Domini* cum dicitur; sed considerandum quid, de quo, cui dicatur. Quid? idem corpus Domini. De quo Domino si dicis, de illo utique, qui in carne (533), quam pro te assumpsit, et in qua pro te multa perpressus, crucifixus est, mortuus et sepultus, surrexit, et quam in cælum levavit, in te nunc, cui hoc dicitur, intrat. Vide qualiter tanti hospitis mundatum et ornatum habes hospitium: si enim illi placeat, approbat et benedicit; si displiceat, quia reprobat, consequitur, quod valde est metuendum, ut etiam maledicat, nisi velocissima confessio et pœnitentia hoc cum ipsius misericordia, quod ipse tibi misericorditer concedat avertat. Cui? tu videris; si enim ipse es, qui illud impleveris, imo ea quæ præcepta sunt, hoc est: *Renes vestros accingetis, calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, et comedetis festinantur* (Exod. xii, 11), id est, non, cras, cras, dicentes; gaudere ma-

(533) Recentiores heterodoxi, qui catholicum dogma præsentia realis Christi in Eucharistia impugnarunt, Paschasium Ratbertum veluti novatorem traduxere. Is in libro *de corpore et sanguine Domini* idem dogma fusius exposuit: cumque nonnullis ejusdem ævi, qui cæteroquin in catholica sententia consentiebant, novæ visæ essent quædam illius formulæ, quibus cap. i, num. 2, docuit carnem Christi in Eucharistia non alium plane esse quam quæ nata est de Maria, et passa in cruce, et surrexit de sepulcro; hos tanquam sui erroris patronos iidem

agna Magisterii arte, id est non in te, sed in Domino vales, alioquin timere non parum est evangelicæ lectionis dictum: *Et cum intinxisset, dedit Judæ Simonis Iscariotis* (Joan. xiii, 26). Vide ergo, ne tu imitatione ipsius ipse sis. Ne ergo decipiamur, vel ipsi nos decipiamus, Deus est qui recipitur, Deus utique, sed sicut tunc latens in carne, ita nunc in carnem verso verissime pane: unde expressius in Græco; *Panem nostrum consubstantiatum da nobis hodie*, dicitur Deo, id est quod tu ipse es per tui ipsius invocationem, perque tui 259 ipsius introitum, ineffabiliter quidem, tamen non incredibiliter factum, hoc est enim dijudicare corpus Domini, a cæteris corporalibus utique cibis discernere, dignitate et dealitate, super omne quod videri et esse possit, valere. Cavendum vero est cum Dei adjutorio summopere, ne penitus mortuus hujusmodi mysteria audeat temerare, id est, quem nil charitatis constat habere: *Qui enim non diligit, manet in morte* (I Joan. iii, 14). Si ergo charitatem te sentis nec in Deum, nec in proximum omnino habere, time tam sancta mysteria temerare; et quanto minus in te consideras charitatis, tanto formidolosius, dico, accesseris. Non minus vero pensanda reversio quam accessio, quia non minoris gratiæ est recipere Dominum quam secum habere. *Post buccellam*, inquit, *tunc introivit in eum Satanas* (Joan. xiii, 27). Et de manna cibisque cœlitis datis idem signantibus: *Adhuc escæ*, inquit, *eorum erant in ore ipsorum, et ira Dei ascendit super eos* (Psal. lxxvii, 30). Mundandum ergo ante perceptionem cordis hospitium est, custodiendum post perceptionem. Nota et quod non modo *descendentem* dicitur Spiritum super Dominum, sed et *manentem* (Joan. i, 25), ut intelligas in aliis non sic esse, sed venire in quibusdam per gratiam, recedere per offensam. Quid inde? ais. Et metus, et consolatio, inquam. Metus, si contristato pravis nostris moribus Spiritu sancto, eum a nobis expellimus; timendum enim ne irrevocabiliter. Consolatio vero, quia satisfactione potest revocari nostra. Possumus et hinc colligere, quia si in consideratione [f., confirmatione] et consecratione per invocationem veracem et non vitio scriptorum depravatam datus cuilibet Spiritus sanctus, malisque ejus actibus fuerit rursus expulsus, non ita eum eum penitus reliquisse domicilium, ut placatus non possit eum repetere, ac propterea timore desperabili dimisso, constanter de ejus reversione præsumere, et jugibus eum precibus revocare debere, præsertim cum promiserit ipse: *Convertimini ad hæretici prætulere*. Horum vero nisum pluribus eliserunt præstantissimi scriptores, qui dissidium inter Paschasium et alios catholicos ejusdem aut posterioris ætatis viros non in dogmate, sed in formularum, uti perperam putabant, novitate situm ostenderunt. Vide inter cæteros Mabillonium præfatione secunda in sæculum quartum ord. Bened. c. i, § 4. Mirum vero est quam maxime eosdem hæreticos qui Paschasium impetiverunt, inter ejus adversarios retulisse etiam Ratherium, quem iisdem formulis usum ex hoc loco manifestum est.

me, et ego revertar ad vos (Malac. III, 6) : Noli, inquit, occidere nos, quoniam habemus thesauros absconditos in agro, et non occidit eos (Jer. XLI, 8). The-saurus absconditus in agro, spes est in pœnitentia. Cætera unde istud sumpsit require.

16. Quare tu enarras, inquit, justitiam meas? (Psal. LXIX, 46). Ego contra, si dici sit conveniens, ita : Quia melior est misericordia tua super vitas, labia mea laudabunt te (Psal. LXII, 4). Sequitur enim post severitatem justitiæ de pietate consolatio in eodem psalmo piissime promulgata: *Sacrificio laudis honorificabit me, et illic iter, quo ostendam illi salutare Dei* (Psal. XLIX, 23) ; quod tamen sacrificium magis est operis quam vocis, et tamen vocis. Nam ut no-veris quare vel cui interdicit justitias enarrare suas, si sequentia non sufficiunt, audi quod superius est præmissum : *Immola Deo sacrificium laudis* (Ibid., 14). Prohibeor? inquis. Prohiberis, inquam, prohi-beris, si facere quod sequitur negligis : *Et redde, inquit, Altissimo vota tua* (Ibid.). Vota vero, Chri-stiane, quæ sint tua, si forte oblitus, requiris, quod in baptismo promisisti Deo, memineris. Monache, si rogas; quæ post etiam spondidisti, moneo reco-las, illud redde; dicit sponsio Conditoris : *Et invoca-
260 me in die tribulationis, et cruam te, et magni-
ficabis me* (Ibid., 15).

17. Quare, inquis, tristis es, anima mea? Audi unde consoleris : *Spera in Deo? Quare? Quoniam adhuc confitebor illi* (Psal. XLI, 5), adhuc vivo, spiro, et pedibus meis me propriis porto, adhuc est dies salutis, adhuc tempus acceptabile (II Cor. VI, 2). Itemque : Lenocinarius nimium tibi, inquis : (Non) ignoremus (534), sicut ait Hieronymus, pœnitentiam, nec facile peccemus ; ne peccemus, inquam. Quid amplius peccandum? superabunde peccatum est. Tabula est ista post naufragium, non solida navis. Si desinamus peccare, ea utique referri vale-mus ad salutis, unde per incuriam defleximus, por-tum. Sed ut aliquid præsumere audeam, docent quippe nos terrena sæpe quid debeamus sperare de cœlestibus. *Invisibilia enim ejus, ut ait Apostolus, per ea quæ facta sunt intelliguntur* (Rom. I, 20). Fu-gitivus si comprehensus a domino fuerit absque sua voluntate, quid potest sperare? Non dubium quin supplicia debita debeat respondere. Si sua sponte revertitur, quid? misericordiam utique; alioquin vitium crudelitatis, dum non ipsum fugisse Dominum poterit conjectari. Misericordia tamen ista juste ac firmiter roboratur, si securitate rever-sionis et veniæ non incipiat superbire, aut a servitio torpere; sed semper recogitans fugæ flagitium, cum maxima humilitate studeat dies noctesque conti-nuare, ut et neglectum in fuga recompensare possit servitium, et addere aliquid unde justæ retributio-nis accipiat meritum.

18. Putas te, ais, ad istum servi istius adhuc per-venisse gradum? Putarem, inquam, si ad propo-

situm professionis meæ reversus fuisset. Nunc igitur quid? Videtur, inquam, mihi, sed quasi per tenebras dubia luce, quod ei possim servo congrue-re, qui fuga lapsus, longoque tempore a domino absentatus, tandem aliquando minitantis domini terrore compulsus, ne subito, scilicet dum nescit comprehendatur, et aut patibulo aut suppliciis tra-datur, qui missis legatis sperat aliquod remedium pietatis. Qui sunt; inquis, tui legati? Si quid enitor, inquam. Si tamen eniterer in Dei servitio forte; et si non aliud, desiderium saltem loquens utique cum Domino, et utinam ipsum vel cæterorum, qui ad hoc sunt suppliciter invocandi; sic enim habetur in psalmo : *Desiderium pauperem exaudivit Dominus* (Psal. X, 17), quasi diceret : Desiderium fugitivi novit optime Dominus ejus. Audi enim quasi de cujusdam itineris præparatione : *Præparationes cordis eorum audivit auris tua* (Ibid.). Nonne enim tibi videtur quædam legatio esse fugitivi ab alieno Domino evadendi, medullitus clamantem dum audis: *Eripe me de manu peccatoris?* (Psal. LXX, 4). Iste enim vult evadere, sed non valet, nisi a legitimo Domino adjuvetur, imo potius eripiatur. Præparare etiam fugam nonne potest videri is, qui clamat : *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum* (Psal. LVI, 8), si tamen veraciter clamat? Si enim non flagitium duplicat; sed sicut fugitivum redire ad dominum quilibet tyrannus et iniquus possessor im-pedit, et, ne evadendi facultate potiatur, illa-queat; sic et diabolus, ut modo etiam sensi, diversa ingerit impedimenta, ut aut nolit, aut nequeat, aut desperet, aut etiam verecundetur redire, aut certo, quod multo est gravius, tam execrabilem cum proprio faciat Domino, ut magis eligat eum subito rapere et perennibus suppliciis tradere, quam suæ gratiæ per pœnitentiam reconciliari. Quod tunc maxime obtinet, cum per superbiam de eadem cum legatione precum, desiderii aut alicujus aut magni aut parvi securitatem ei immittit, aut extollentiam boni, aut certe absque aliqua securitate torporem vel ignaviam. Nam sunt nonnulli, qualis et ego adhuc sum, qui quadam segnitia remissi, ita se totos libero neglecto, quod Deus utique et exigit, arbitrio negligunt, et quasi Dei pietati committunt, ut eligant otiositati frena laxare, et oscitando etiam in ecclesia, et somniculando stare, circumquaque discurrere non modo corpore, sed et mente; sedere vel jacere, quam vel aliquo bono opere, vel lectione aut oratione, vel certe boni alicujus meditatione legatum aliquem Dei pietati dirigere, ut quandoque a diaboli laqueis plenius eos dignetur eruere.

19. Item post quædam. Hoc sane mihi videtur, tu senti quod placet; quia sicut nemo se valet per se ad aliquem gradum Ecclesiæ promovere; ita ne-mo se potest, etiamsi velit, omnino deponere (Vid. Conjecturam, num. 6), quovis institutus sit vel etiam victitarit modo vel ordine. Videtur quod etiam ca-

(534) Particulam non contextus sententiæ necessariam supplevimus.

dem necessitate, qua ordinem compellitur tenere, eadem compellatur, indignus quamvis, quæ eidem competunt, nisi tu aliter censes, ordini, agere. Nihil verius, inquis, æstimarem, nisi in concilio Neocæsariensi, can. 9, legisse contingeret, ut si episcopus, presbyter, vel diaconus corporaliter se deliquisse confessus fuerit, oblata non consecret, manens in cæteris officiis propter studium bonum. Non audeo concilio sancto refragari, præsertim cum idem audiam a Domino per legem quoque judicari: *Sacerdos, dum dicit, qui habuerit maculam, non offeret panes Domino, neque accedet ad ministerium ejus* (Levit. xxi, 17, 18). Sed quare in concilio quis se talium non accusat? Si exercere quæ ordini congruunt, timet, et [et pro etiam] deponatur. Nimis quia durum est; ideo factorem, inquam, invenis nullum. Esto, si faceret quis, non sui hodie conscius statim, quod Pharisæis quondam de muliere in adultério deprehensa, sibi opponi timeret. Cum etiam incomparabilis omnibus, qui sub cælo sunt, Gregorius legatur talibus adeo pepercisse, ut Maximum, qui contra ejus interdictum super Honoratum a populo electum, militari manu per Simoniacam quoque hæresim episcopatum Salonæ civitatis invaserat, septemque annis excommunicationis ejus contemptor et rebellis exstiterat, in gratiam recepit, et episcopum manere permisit causa illata; quia sicut perseverantibus in culpa districtos, ita resipiscentibus ad veniam (535) nos decet esse concedendam benignos. Gravis conditio. Quantum **262** ad animam, inquis, de tali potest illud esse prædictum: *Immisit in rete pedem suum, et in ejus maculis ambulat* (Job xviii, 8). Estne tamen aliquod remedium? Nullum, inquam, nullum, nisi Deus miseratio solum; immisit enim, immisit maxime, si et ambivit. Sed quid faciemus? Clamantem de profundo desperabimus? Ubi erit tunc omnipotentia misericors: *Nolo mortem peccatoris* (Ezech. xxxiii, 11), jurantis, et ex lapidibus homines facientis? (Matth. iii, 9), non poterit similiter facere de fure custodem, de latrone custodem, de mercenario pastorem, de lupo ovem, de mortuo vivum, de fetente suavissime redolentem, de ligato solutum, de immobili abeuntem? Longum est edicere quot vicibus istud habet patratum. Fac velle, videbis continuo posse. *Nonne, inquit, dixi tibi, quia si credideris, videbis gloriam Dei?* (Joan. xi, 40). Sed quam gloriam? resurrectionem utique quadriduanam. Veniant interpellatrices et importunæ sorores sororias, id est, humilitatis imbecillitatem et fratris interitum non negantes; fundant Domino preces, una prius piæ actionis signatrix, altera theoreticæ speculationis et mundissimæ orationis, non sine mysterio tamen numeri vel ordinis, magistra. Docent quippe duos in Ecclesia ordines saluti peruentium consulentes: unum prædicatione et opere; alterum precum instantia Dominum precando (536),

(535) Scriptum fuerat in apographo *non decet*. Correctionem non tam sensus persuasit, quam lectio ipsius epistolæ S. Gregorii lib. ix, epist. 81, ex qua

A pro mortuis interpellando, et ut valeant suscitari pulsando. Confiteantur, mortem hujusmodi absentatione divinæ custodiæ, negligentiae merito contigisse, quod est mirum utrasque dixisse: *Domine, si hic fuisses, frater noster nequaquam mortuus esset* (Ibid., 42). Absit longius desperatio, adsit spei constans fiducia, posse quadriduanum mortuum fetentem, mole gravissima criminis consuetudinarii etiam obrutum ligatum, immobilem, post longam etiam dormitionem posse excitari, resuscitari, onus superpositum vincere, solvi, abire (537), valere. Videbis statim spiritu miserationis et precum fremere Christum, turbare seipsum; audies: *Veni foras* (Ibid., 43), clamare; illum, quem desperabas, statim prodire, vivum se, quamvis ligatum, monstrare, non celare, confiteri, ut absolutus eat, id est, motibus rationis mores componat, præceptum audire, quatenus ejus resurrectionem alii pejus etiam mortui ad vitam redeant, et in Christum, id est, Salvatorem omnium credant.

20. Quid, inquis, si nil horum contingit, agere debemus? an ut vivum venerari, quem mortuum scimus? Nondum, inquam, ut istinc conjicio, quid venerari in quolibet debeas, nosti; quod Deus utique fecit, aut quod ipse sibi homo conscivit. Sed quia in istiusmodi cæcutis doctrina, magis et exemplis quam ratiocinatione te trahendum considero. *Super cathedram Moysi, ait, sederunt scribæ et Pharisæi; omnia ergo quæcunque dixerint vobis, servate et facite: secundum opera vero eorum nolite facere* (Matth. xxiii, 2, 3), etc. Quod est aliter dixisse: *Veneramini quod Deus contulit; tolerate quod faciunt non propter ipsos, qui mali sunt, sed propter honorem quem perceperunt; qui utique eo bonus, quo a bono Largitore concessus. Da asellum vilissimum optimum vinum gestantem, vilescit asellus, amplecteris vinum; pretiosissimum anulum deformis gestat digitus sæpe, ad anulum ardet cupientis ambitio, digitum horret intuentis despectio. Dicois honorem, inquis, ideo bonum, quia a Deo concessus est, quid de illo quem Deus non contulit? Quis, inquam, ille poterit esse, Apostolo testante: *Non est potestas nisi a Deo?* (Rom. xiii, 1). An vis aliud esse potestatem, aliud honorem? Sed imbecillis sine honore potestas, ac per hoc neque potestas: *Regnaverunt reges, inquis [l. inquit, et subaudi Deus], sed non ex me; principes exstiterunt, et non cognovi; non ex me, inquam, id est, non secundum me regnaverunt, non recte, ut præcepi, egerunt, non cognovi, non laudavi, non approbavi; attamen regnaverunt me videntes. Sed si tibi non valet persuadere, ut velis aliusmodi episcopos, quod Dei pietas vellet, nisi qualem depingit Apostolus dicens: *Oportet episcopum sine crimine esse* (Tit. i, 7); quod, proh dolor! est rara hodie avis in terris; cogita Caipham, cui Petrus visus est obedire; quando tamen hoc diceret, quod**

hunc locum Ratherius excerpsit.

(536) Legebatur *pro peccando, mortuis: male.*

(537) Male in apographo *abisse.*

a cathedra Moysi non dissideret; cogita, inquam, non abest longius, heri lectum est: *Hoc*, inquit, *a semetipso non dixit* (Joan. xi, 51). Quid est a semetipso? a malivolentia sua, qua interfici Christum volebat; neque enim ideo Christum optabat occidi, ut gens tota liberaretur, quod secundum ejus malignitatem impossibile omnimodis erat, sed in presentia ejus de regno tolleretur. Licet vero talis esset ejus conscientia, verum fuit quod per eum cathedra Moysi protulit, sicut moventis est, quod reboat chorda; sicut enim legitur: *Sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit* (Ibid.). Et hic enim attende, *anni illius*, inquit; nunquid ita per Moysen mandaverat Deus? Minime. Ecce enormis indignitas, non est enim ista legalis, et tamen a Deo permissa, sed ab Herode nefando concessa potestas. Si vero permissa et a tali potuit prophetare, data a Deo quid potuerat agere? Utique plus, id est, et velle bonum dicere et posse, hæc autem solummodo posse. Nam non ideo gens liberata est, quia iste voluit; sed dixit, quia eum dicere sciendum, quod erat dignitas cathedræ, fecit. Quem ergo indigniorem quæris? et tamen prophetasse audis, ut notes quanta sit vis potestatis, cujuscunque modi sit vita tenentis, quanta dignitas hujusmodi ordinis; et non nutare, quod ideo honorem bonum esse protuli, quia a bono Deo concessum, si permissa usque ad prophetandi valuit efficaciam potestas venire. Ut vero in aliquo tibi morem geram, notandum video, quod *non est potestas nisi a Deo* (Rom. xiii, 1) dicens Apostolus, hac suspensione locum dedit subintelligendi et permissa et concessa; cum præsertim subintulerit, (358) *Quæ sunt, a Deo ordinata* 264 *sunt* (Ibid.); non ut Caiphæ illa inordinatissima, et tamen veneranda intentione, quam monstravimus supra: sed laboremus. inquam, et caveamus, ne frustra; tota enim ista allegatio index est indignitatis et miseræ meæ, qua Scripturam trahere ad mei auxilium dum renitentiam laboro, quod fieri possit, num [f., non quid] quid sit vel fiat enarro?

2f. Ne me igitur ultra decipiam, confiteor, quia licet hæc omnivalens Dei possit misericordia efficeret, ut mandum valuit de nihilo creare, si non fecerit, constat me cum mei similibus perditum omnimodis esse, et falsum nomen episcopi vel abbatis (539) non sine damnationis æternæ periculo ferre, etiamsi desur, ut olim Caiphæ, prophetare, a qua aliter nequeo prorsus liberari, nisi relicta vanitate penitus, quod Christi pietas tribuat, sæculi. Ferre enim, mirandum, quod valeo, dum contra me meique consimiles clamantem audio (figuraliter enim nil horum mihi disconvenire dolendus considero): *Qui habuerit maculam, non offeret paucis Domino, nec accedet*

(358) Legabatur *quæ a Deo sunt, ordinatæ sunt*. Syntaxim et lectionem Apostoli, quam et contextus sententia exigit, restituimus.

(539) *Episcopi, vel Abbatis*, inquit; quia Ratherius hoc tempore non solum erat episcopus, verum etiam tanquam Abbas alicui monasterio præsidebat, ut ex numero sequenti palam fiet. Confer etiam

A *ad ministerium ejus, si cæcus fuerit, si claudus, si parvo vel grandi vel torto naso, si fracto pede vel manu, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si jugem scabiem, si impetiginem in corpore, si ponderosus* (Levit. xxi, 17-20); inter hæc autem in nulla ad Deum intercedendi saltem pro me fiducia familiaritatis deceptus respiro. Desperas, inquis, video, quare inaniter laboras! Nec despero, nec spero, inquam. Spero in Deo, despero de me ipso; et tanto magis in eo, quanto minus de me [subaudi sperare] debere considero. Despero enim, quia quod scio faciendum mihi, neque saltem incipio: non despero sciendum, si placuerit omnimodis Deo. Inaniter vero utrum laborem, nescio; quia et quid ad hoc sit [sit *abuudare videtur*] obtinendum adhuc laborem, non video. Si quid vero est, non illud, quod competit, est; sed illud, quod de rebelli, malo et fugitivo me protulisse superius, meminisse poteras, servo. Nam non amore Domini, non religionis, quam abnegavi, non loci, unde miser aufugi, postremo non desiderio vitæ æternæ, sed timore gehennæ, si facio unquam, facio; et si auderem dimittere, non facerem utique, ac pro hoc non possum cogitare quid Deo habeat de tali servo curare. Mihi enim ipsi vilescere me video oportere, cum etiam ab ethnico in mei lego sociorumque contemptu prolatum verissime: *Nderunt peccare boni virtutis amore*; dum me illosque peccare magis utique cerno timere, quam non peccare diligere. Est autem hujusmodi ratio. Si laicus fuissem, et de omnibus illis pœnitentiam quærerem, ducenti sexaginta quinque anni si mihi indicerentur, a quo donarentur? Septuagenarius (540) jam quid eram acturus? Dicturus, scio, erat patronus, si tamen pretii alicujus: Non potes ista facere, quia 265 deest spatium; trade te Deo totum, et relinque sæculum; ecce omnia dimissa, quia pio Deo commissa. Monachus sum et vix habitu et lege, sed refuga legis promissæ. Fac tot annos in pœnitentiam expleam, dimittantur omnia, restet hoc unum, quod legem utique meam inconvertibiliter refugi; nonne tibi videtur pro hoc solo me damnabilem fore? hoc igitur solo. Omnia illa illis omnibus, hoc solum non possum sanare.

22. *Item post quædam*. Quibusdam igitur quasi passibus mentis illo perveni, ut et eo et cæteris omnibus visum mihi fuerit inaniter abstinuisse, si monachum me, ut promisi, non fuisset a Deo datum, finiri (541); æternis quippe aro hoc solo destinatus, etsi alia nulla habuissem, suppliciis. Quid profuerat mihi abstinuisse ab his et tam dulcibus, mundus quas affert, illecebris, cum [subauditur profuisset] æternarum quoque usura caruisse pœnarum? Cujus rei certitudinem ut tibi glorianti de quadam continentia not. 544 et 547.

(540) Non solum hic, verum etiam postea num. 31 se *pene septuagenarium* appellat. Hinc etiam num. 23 se *pene silicernium* vocat, id est decrepitæ pene ætatis.

(531). *Finiri*, id est usque ad vitæ finem permanere.

senio magis quam virtute acquisita, post multa quoque ejusdem, ut sum ratus, naufragia, incuterem, et ab hac securitate ad planctum necessarium et ad jejunium, præsertim autem ad monachi, cujus solum nomine et habitu gloriaris mecum, reducerem propositum: malui mea dicere omnia, quam tua nunc tibi ad memoriam reducere, saltem vel aliqua. Consideranti (542) quippe ignaro vestri alicui securitatis alacritatem etiam in ista Quadragesima omnium vestrum, videri potest nullum alicui ex vobis inesse peccatum. Ita (proh nefas!) (543) nescio quæ vos obtinuit meo qui vos monere neglexi peccato, aut falsæ spei, aut desperationis mortiferæ, vel obdurationis nefariæ pestis, ut insensibiles quoque faceret, quod in omnibus infirmitatum generibus magis perniciosum noscitur fore. Dum tibi, inquis, ipsi non parcis, me, imo nos omnes acriter rodis. Quomodo, inquam, aliter? Mei enim ipsius curam gerens aliosque negligens, præcipue vos, mihi qui estis commissi, **266** quod crimen majus vel habere vel poteram confiteri? Sum tamen, sum, non diffiteor, mea culpa hujusmodi, ut intensius in oratione dicam: *Miserere mei, quam: Miserere nostri.* Et illud quoque *nostri* cum dico, mei potius quam alterius immanitate scelerum coactus recordor; et in hoc charitatem in me frigescere demonstro, et de delictorum extinctione amplius dubito. O autem utinam ita saltem vobis vestra aliquoties, ut mihi, dum hæc scribo, mea, clarescerent peccata! nam et alacritatem, credo, pauxillum reprimerent nostram [f., vestram], et desiderium ab his quantocius evadendi præstarent; otiositatem quoque desidiosa torpentium compescerent, præcipue quibus amplius competeret, priorum vel senum, quibus maximus noveris im-

(542) Construe: *Alicui quippe ignaro vestri consideranti alacritatem securitatis omnium vestrum etiam in tota Quadragesima videri potest nullum peccatum inesse alicui ex vobis.*

(543) Construe: *Nescio quæ pestis aut falsæ spei, aut desperationis mortiferæ, vel obdurationis nefariæ obtinuit vos peccato meo, qui neglexi monere vos, ut faceret quoque insensibiles, quod noscitur fore magis perniciosum in omnibus generibus infirmitatum.*

(544) Id ipsum etiam monasterio Gemblacensi contigisse, ut prætextu penuriæ rei communis regularis disciplina pessumiret, testatur auctor libelli de *Gestis abbatum Gemblacensium* tom. II Spicil. Acher. pag. 763. *Nam ecclesiasticis, inquit, rebus undique dissipatis, et redditibus et stipendiis minoratis, attenuabatur nimis eorum (monachorum) res familiaris. Itaque sub obtentu paupertatis, dum quisque sibi consulit, et posthabita communis vitæ honestate rem familiarem augere peculiariter quærit, vivebatur justo licentius, quod omnino non expedit monachorum animabus.* In monasterio autem Lobiensi eodem teste pag. 762, sublata perfecta communitate hic abusus inoleverat, ut qui eam abbatiam obtinebant, omnia venalia haberent, et in Ecclesia Dei columbas, id est, gratiam Spiritus sancti vendentes, domum Dei speluncam latronum efficerent. Et post pauca: *Omnes isti dum magnis abbatix redditibus carere volebant, et præposituras, quas sub nomine et merito obedientiæ religionis ei timoratis viris committere debebant, quasi rusticanas villicationes annualim pretio dabant, et adime-*

A minere, ut mihi quoque, quod Deus avertat, periculum. Hic enim mecum potius, ut in propheta legitur: *Confrugerunt jugum, ruperunt vincula (Jer. v, 5),* ut nuperrime unus illorum vide quam festive diabolo servierit. Cum enim causari soleret, penuria communitatis (544) se cæterosque et regulæ præcepta negligere; repente diu collectos ex eadem communitate proferens nummos, ut non inaniter monstraretur mammonæ tam fideliter diuque servisse, et obsequiis idolorum non adeo segniter incubuisse, fecit quod tu ante scivisti quam ego. In tali quoque ævo Simonis non veritus est exemplum, cum præsertim prædecessorem suum ejusdem ætatis reor quemdam latrunculum audisset, in idem negotium collata pecunia, antequam frui saltem die fuisset concessum, mirabili, ut dignum fuit, iudicii modo extinctum.

B 23. Considerare isthinc per necessarium, considerare, quam retrogradum, pro dolor! iter carparamus, qui sæculares debuimus, ut antecessores nostri, in rectitudinis via præire. Presbyter quippe quilibet sæcularis si Ecclesiam quamlibet acquisiverit (Vid. *can. 39 et 40 Apost. et l. II Capitular., c. 150*); quidquid ante habuit, licet ei vendere, dare vel quovis ordine pro libitu cuilibet delegare; **267** quidquid vero postea acquisierit, juri Ecclesiæ cedit. Monachus vero, qui nec ipsam voluntatem in propria debet habere potestate, cui debet colligere? collectum cui dare vel relinquere? præsertim si ex stipendio, unde vestiri debuit et pasci, aut forte ex alicujus (545) obedientiæ provisione fuerit, quod videtur habere collectum? Et ubi erit, si hoc misero alicui contigerit: et quid in corde sibi, rogo, erit dicturus, cum legi in capitulo audiet: *Memorcentur-*

C *bant.* Idem testatur etiam Fulcuinus Ratherio cœvus de *Gestis abbatum Lobiensium*, cap. 49 et 21. Duo porro monachi hujus simoniacæ labis rei hoc loco notantur, qui collecta pecunia aliquam abbatiam emerunt. Unus ex his, antequam frui saltem die fuisse concessum, miserabili, ut dignum fuit, iudicii modo extinctus est. Alius vero, qui eidem in eadem abbatia collatis item nummis successit (unde ipsum prædecessorem suum vocat paulo post) ille est, quem nunc ita ejusdem criminis arguit, ut se quoque res in sequentibus accuset, propterea quod eidem non restitit, nec contradixit. Hic monachus Oderadus nomine, valde senex, et cujusdam abbatis avunculus postea traditur: idemque aliquam abbatiam octoginta libris emisse indicatur. Confer not. 36, 40 et 61. Ratherius vero, cum sibi crimini det, quod istum non reprehenderit, nec emptionem ejusmodi prohibuerit, eumque cum sine sui licentia emptionem fecisse coarguat, se ei monasterio, ad quod idem monachus pertinebat, præfectum demonstrat: unde paulo ante ejusdem loci monachos alloquens dixerat: *Mei ipsius curam gerens, aliosque negligens, præcipue vos, mihi qui estis commissi, etc.*

D (545) Obedientiæ vocabantur officia monastica, quæ in annum conferebantur; unde Fulcuinus de *Gestis abbatum Lobiensium*, cap. 19: *Annua, inquit, obedientiæ, quod quidem regulare est, ministeriorum commutatio.* Hic autem illi monachi notantur, qui ex hujusmodi officiorum provisione aliquid sibi reservabant.

semper Ananiæ et Saphiræ, ne forte mortem quam illi in corpore pertulerunt, hanc isti, qui sibi aliquid reservaverunt, vel omnes qui aliquam fraudem de rebus monasterii fecerint, in anima patiantur. Tot, ut asserunt, libris argenti quanta ornamenta potuerunt in eadem Ecclesia fieri, unde acquisita et collecta ipsa est pecunia? Audivi murmurantem quemdam in secretario ita: Dicunt quod nihil proprii debemus habere; quis ergo ista ornamenta et libros istic contulit, nisi loci istius monachi? Ad hæc ipse fateor, aio, melius fuerat non habuisse quam contulisse ei; in levigatione tamen malis melius fuit hic reliquisse quam alibi dissipasse. Bene, inquis, bene, sufficit. Ad te revertere, te intueri, ne tibi dicatur vere: *Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo; quid enim vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem, quæ in oculo tuo est, non consideras?* (Luc. vi, 41; Matth. xii, 3.) Considero, inquam, considero, et istud quoque ad trabem eandem adjungo; quasi enim non sufficeret quod feci miser per me, dedi locum isti, 268 ut faceret sciente me, nec tamen prohibente. Non solum vero qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. digni sunt morte (Rom. i, 32). Sed si humane agis, censes tolerabilius et magis naturæ proximum fuisse, ut penuriæ necessitate faceret hujusmodi (546) extraneus, pauper, exsul, mendicus. et advena deceptissimus, quam ambitione superbissima civis, incola, sibi plenissime sufficiens, et, ut ita veraciter loquar, servus ejusdem ecclesiæ legitimus, quia legaliter traditus, et sui ipsius manu et professione in servitium, quod fracto jugo et ruptis regulæ

(546) Hæc Ratherio conveniunt, qui e Leodicensi sede pulsus, in vitæ subsidium abbatiam administrandam ac regendam acceperat. Extraneus autem vocatur, et advena, tum quia hujus abbatiae monasterium, cui præerat, non erat Lobiense, in quo ipse professus fuerat, ut pluribus in Vita auctoris ostendimus § 11; tum quia eodem concessit non tanquam monachus loci ejusdem, ut ibidem Deo in perpetuum serviret, sed tanquam episcopus pauper, exsul, mendicus, et advena, qui spem redeundi ad Veronensem episcopatum non omnino abjecerat ut ex not. 548 patebit.

(547) Hic provisor, cujus licentiam non obtinuit, qui servitium monasterii reliquerat, est ipse Ratherius: nam num. 24 de hoc eodem seniore monacho loquens, qui empta abbatia monasterium deseruerat, ait: *Gaudere me noveris, quod absque mei est licentia factum.* Similiter num. 34, de alio monacho scribit: *Bonito namque tuus lanam jussu absque meo dispensasse fratribus fuerat nuntiatus.* Nomen autem provisoris de monasterii præposito seu abbate accipiebatur. Sic dux Guillelmus Cluniacensis cænobii fundator Bernonem Balmensis monasterii abbatem, quoad viveret, futurum Cluniacensi cænobio provisorum constituisse traditur a Nalgodio in Vita S. Odonis num. 22.

(548) Abscessione, id est antequam e monasterio, cui, cum hæc scriberet, præfectus erat, abiret: spem enim adhuc gerebat redeundi ad episcopatum Veronensem, cui quidem non multo post restitutus fuit. Libras autem duas et viginti, quibus idem monasterium abs se exspoliatum tradit, in alius necessitatis, qua premebatur, subsidium insumpsisse credimus; unde paulo ante de se ait: *Ut pecuniæ necessitate faceret hujusmodi extraneus, pauper, exsul, etc.* Hæc autem necessitas tunc

A vinculis sine licentia (549) provisoris reliquit, perpetuo mancipatus. Verum ut tibi iterum morem gerendo, ita illum reprehendam, ut mihi non parcam, fateor, utrique egimus inconsideratissime. Si enim, cum jam pene silicernius, ut et ille, existam, morte præventus, aut (548) abscessione fuero, antequam viginti duarum librarum pretium sancto habeam, quem his spoliavi, redditum loco, (559) compositionem gehennalem timeo. Ille quoque non minus loco isti debitor, atque, ut dixi, coævus existens, si et hic non habet satisfactum, et illud quod emit fideliter custoditum nulli dubium, nisi [subaudi illi] qui interdum perdidit visum, quin æternum eum maneat cum Anania, Saphira, atque Simone supplicium. Petrus vero est, rogo agnoscas, qui et illos præcepto pro fraude percussit, et istum damnatione perpetua pro ambitione superba perire præcepit (550), Petrus, cujus ista fuit pecunia; Petrus, cujus abbatia 269 injustissime fuit distracta. Sed consideremus trahes utrasque, meam scilicet et illius; festucam etenim hic cerno deesse: fortassis enim hodie oculis melius apertis meæ imminere cervici ambas videbis, imo de duabus mihi fore unam improbabilem trabem. Si non annuntiaveris iniquo, ait, iniquitatem suam, sanguinem ejus de munu tua requiram (Ezech. iii, 18); quod justissimum fore monstravit, qui dixit: *Quod a discipulis delinquitur, ad magistrum respicit;* et ille (cujus edicti ambo transgressores in hoc uno probamur atque rebelles, aliud si omnino deesset, ille, quia fecit, ego quia non contradixi) *Sciat, inquit, Abbas, culpæ pastoris incumbere,*

C videtur impendisse, cum ad monasterium, cui præerat, magna hospitem turba confluit. Vide not. 581.

(549) Componere verbum est, quo in antiquis chartis pœna pretio solvenda significatur. Hic autem compositio gehennalis inferni pœnam indicat.

(550) Petrus cujus ista fuit pecunia, librarum scilicet octoginta, quos monachus in emendam abbatiam distraxerat, referuntur ad monasterium cui Ratherius præerat. Hoc monasterium a Lobiensi distinctum, et in ditione episcopi Leodicensis locatum in Vita auctoris ostendimus § 11, conjecimusque fuisse Alnense monasterium, cujus ecclesia in S. Petri honorem consecrata erat (Mabil. t. I. Annal., an. 653, n. 28), ut verum sit S. Petri pecuniam ab eo monacho fuisse distractam. Illa porro Petrus, cujus abbatia injustissime fuit distracta, referri videntur ad abbatiam quam idem monachus octoginta libris acquisivit, quamque is per ejusmodi emptionem injustissime distraxit ab alia abbatia S. Petri titulo nuncupata: qualis quidem erat abbatia Lobiensis, cui aliquot monasteria subjecta erant, Waslare, S. Ursmari, et alia. Aliquod ex his fortassis ille monachus ab abbatia Lobiensi, et a S. Petro distraxit, cum sibi in illud prælationem abbatis titulo decoratam emit. Quamdiu enim aliquod monasterium principi cænobio adhærebat, ipsi præstiebantur nonnulli ad nutum abbatis principis cænobii amovendi, iique præpositi, priores, aliove simili titulo donabantur. Cum vero instituebantur abbates, tunc in perpetuum præfecti, illud monasterium licet antea unitum, a monasterio principe quodammodo sejungebant, ita ut a principis abbatis nutu nequaquam penderent.

quidquid in ovibus paterfamilias utilitatis minus potuerit invenire. At (551) verecundabar, respondes, pro reverentia senectutis. Mentiris, certe mentiris, et teipsum decipis; non enim senectutem, sed magis superbiam in illo venerabaris; quod erat utique placetas reginæ cœli libare (Jer. vii, 18), diabolum, ut ipse ei persuadere nitebatur quoque, cui ministrabant angeli, adorare. Si autem in isto diabolum, quem superbiam dico, tanta veneratione habebas, ut quod Deus præcepit (cum tibi nec eum [l. suum, seu illud] vitium referre auderet) dicere illi non auderes; quid faceres si autem Diocletianum stetisses? Audierasne unquam: *Qui me erubuerit, et meos sermones; et hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in gloria Patris, et suorumque angelorum?* (Luc. ix, 26i) Considera, quæso, ignaviam tui et timiditatem. In tantum enim te noveram elationem ejus detestatum sæpius fuisse, ut pene fuerit ad odium usque ipsius venisse. Et cum ita fuerit, formidolositatem et circa charitatem tui cordis teporem deplangere te omni tempore, aliud si deesset, penitus convenit. Negasti quippe Deum, dum illi pepercisti, negasti.

Item apostropha ejusdem ad quemdam alterius loci abbatem (552) quasi religiosum.

O imitatores, ait sed quidam, servum pecus! o est in angelis pravitas, pro pudor, reperta! (Job. iv, 18.) Quid nepos agebas, cum avunculum nescio unde, vel dulcius Italice scilicet barbam (553), ita insanire videbas? Ubi erat, *Qui audit, dicat: Veni?* (Apoc. xii, 17.) Ubi saltem, *Diliges proximum tuum sicut teipsum?* (Matth. xix, 19.) Tu transitoria omnia contemnebas, illum transitoriis anhelantem, cum esset tibi, hoc etiam contra regulam, dilectissimus, minime corriperebas, unum e duobus haud creperum [id est dubium, aut anceps] erat; 270 aut tu non eras, quod videri vel dici volebas, aut illum oderas potius quam amabas; si enim amaveras, cur non tecum, quo tu tendebas, idem [l. eundem] ad Deum traxisse certabas? Vide, monco, et quis, *qui cadit, et sic aperiuntur oculi ejus* (Num. xxiv, 4); vide tamen, suadeo exclamativo ad locum (554), ubi quasi oratum pergebant, nummos continentem pro tali causa largitos. O spelunca, spelunca! o facta, si est ut dicunt, de domo orationis sanctissimi-

(551) Hæc usque ad finem numeri ejus, sacerdotis verba sunt, qui confessarii personam gerit. Is primo Ratherii excusationem proponit: *At verecundabar, respondes, pro reverentia senectutis*: dein ejusmodi excusationem refellens, statim reponit: *Mentiris certe, etc.*

(552) Hic abbas, quem alloquitur, nepos erat ejus monachi qui in antecedentibus numeris perstrictus fuit, propterea quod quamdam abbatiam octoginta libris emerat, et sine ulla Ratherii provisoris licentia monasterii servitium deseruerat. Hic autem monachus, qui vultu senex indicatur, ejusdem abbatis avunculus dicitur. Hunc porro insanisse ait, cum memoratam abbatiam emptionem contraxit.

(553) Notatu digna est antiquitas hujus Italice vocis *barba* pro avunculo.

ma, spelunca latronum nequissima! Hæc ne, hæc ne erant itiones et reditiones creberrimæ (555) Lemni [l. Lemnum]?

24. Perpende, rogo, perpende, qui festucam de trabe conabarisi heri ejicere, et negationem Dei et adorationem diaboli nulli amplius præsumas æquare moneo crimini. Nullius quippe horum, quæ superius [Vid. supra n. 2] confessum me fuisse recordaris, homicidiorum utique, exoculationum, exmembrationum, incendiorum, prædarum, cæterorumque plurimum, me noveris magis reum quam istius; si quidem nihil horum feci, aut jussi, vel, ut fieret, volui, sed tale quid, ex cujus occasione ista sunt patrata, commisi: istis autem plus aliquid habetur; siquidem licet, ut fieret, neque præceperim neque voluerim dedi tamen mea culpa locum, ut fieret, non prohibendo, quod saltim quivi, ne fieret. Gaudere tantum me noveris, quod absque mei est licentia factum, siquidem videtur esse aliquod levamentum. *Delicta quis intelligit?* ait Psalmista, subinfere necesse: *Ab oculis meis munda me, Domine, et ab alienis parce servo tuo*; subjungensque: *Sed mei non fuerint dominati*, inquit, utique aliena peccata, *me immaculatus ero, et emundabor a delicto maximo* (Psal. xviii, 13, 14), maximo, inquam, maximo. Non enim non tibi videtur maximum, qui viginti duarum librarum suo flagitio est debitor, alterius criminis octoginta (556) in cumulationem debiti sibi junxisse? Et o misera principandi conditio! Quis, nisi sui securus, hujusmodi non jure fugiat periculum? Alter peccat te nesciente, et tu penas luere cogaris. Verum ut nepotem paulo superius prælibatam mecum de neglectu eundem, opus ut fuerat, periter coercendi excuse, videri valet et me exemplum attendisse medici, illud desperato de vita nihil, quod capere velit, interdicens. Unde et Hieronymus in causa consimili: *Aiunt medici, ait, majores morbos non esse curandos, sed dimittendos naturæ, ne medela dolorem exasperet*. Si enim obstinatione meritifera contra sui 271 propositum irrecuperabiliter eum viderat obduratum, quid profuerat interdicare aliquod ei sæculi commodum? an ut istio dispendium, et illic pateretur supplicium, præsertim cum sciret optime suæ perditionis foveam non minus secernere ipsum? Hoccine erat Dominica omni etiam

(554) Locus aliquis sacer indicatur, ubi de memorata emptione Simoniaca actum, et pro ea pretium octoginta librarum solutum fuit.

(555) Hæc ex Terentio sumpta, qui in Phormione act. v, scen. 8, v. 24 habet: *Hocine erant istiones crebræ, et mansiones distinx Lemni?* Hæc autem itiones et reditiones, quæ hæc loco perstringuntur, indicant fortassis lineam in locum ante memoratum suscepta, quod emptio illa consideretur.

(556) Quia nimirum monachus ille octoginta librarum pretium in cujusdam abbatiam emptionem persolverat, ut patet ex num. 556; in quem vide notam 577. Quæ vero ad Ratherium referuntur, viginti duarum librarum suo flagitio est debitor, explicata faciunt supra not. 556.

talitia meditantem cantare: *Oportet nos mundum contemere*, adjicere quoque, *ut possimus sequi Christum Dominum*, quasi cum mundo non valeamus Dominum sequi? Exaggeransque, *ne perdamus vitam perpetuam, propter vanam hujus mundi gloriam*, non verebatur aliquem ex obliquo respondere valere: *De ore tuo te judico, serve nequam* (Luc. XIX, 22).

25. Sed ut ad nos jam fore tempus monstremus redire debere, noveris volo, inquam, quod illud de propheta magnam mihi faciat consolationem, sed utinam non inanem: *Veniens ad Babylonem, ibi liberaberis* (Mich. IV, 10). Qui enim in domo Dei, nemine nisi fautoribus, ut dixi, sciente, sub prætecto sanctimoniam, ut multi, fallacis, infrontuose faciebam scelera multa; a te de isto uno deprehensus, detectus, dum ad confessionem tantam sum devolutus, ut ipso detecto nullum curem latere crimen amplius meum, quid [i. quod] de illo solo pati poteram infructuose, pati melius simul cum fracta ipso de omnibus ratus, in Babylonem nimirum, ut ita loquar, per te adductus, possum credi, et utinam per Dei misericordiam vere liberatus. Nam nec deest sartago ferrea, in qua ossa etiam fringuntur forte aliquid de se autumantia olim satis inaniter sua. Profui ergo tibi, inquit, multum nocens, qui parum profueram favens. Mihi sed quid? quantum, inquam, Judæ salvatio profuit mundi. Per ego te *factum spemque communem sed deprecor* (557), *fetorem criminum meorum a te remove, ne juncto tuorum mei causa te interiisse credenti mihi dolorem augeas importunum, neve tenebris meis offusus, te ipsum considerare non valens, quo pedem actionis mittere debeas nesciens, pejus quanquam corrueis* [i. quam corrueris] monens deprecor *cadas. Ad sanctorum splendidissimum lumen quasi ad ætheris micantissima sidera regulari collirio delibutum mentis intuitum potius dirigamus, ibi videbit quisque vestrum* [i. nostrum], quid de se, quid de alio debeat æstimare. Regulam, inquit, apportas iterum? Quid, inquam, ea posthabita, aliud? Omnes enim recurras cum Evangelio ipso Scripturas: ad ipsam, velis, nolis, tibi est redeundum, si animæ tuæ vis esse consultum. Dic, sed rogo, audistine unquam filium Belial in bonam partem positum? Nunquam, inquit? Sed quis est pejor, inquam, pagano. Nam Belial *sine jugo* interpretatur. Nulla vero hominum conditio est, quæ absque quolibet jugo valeat regi: jugum vero cuique est ipsa, qua victat, legis censura, ut Longobardi laici Italica, clerici **III** canonica, monachi monachica. Ea rejecta, quod jugum te retinet ad aliquid declinandum vel relaxat ad faciendum? Si nulla, non modo filius es Belial, id est diaboli, sed ipse tu es Belial. Si ergo

(557) Construe: *Sed ego deprecor per Jesum spemque communem, remove a te fetorem criminum meorum ne (hoc) juncto fetori tuorum augeas dolorem importunum mihi credenti te interiisse causa mei; et monens deprecor, ne offusus tenebris meis, non valens considerare te ipsum, nesciens quo debeas mittere pedem actionis, pejus cadas quam corrueris,*

A aut filium Belial aut ipsum Belial audisti unquam per pœnitentiam sine conversione veniam consecutum, persuade, si vales, mihi; aut si non, suade tibi absque jugo legis propriæ pœnitentiæ laborem quilibet alicui prodesse. Ipsum, ais, dico jugum quod pœnitentiam. Quis, inquam, imposuit? Video, inquis, impostor, quid moliaris; ad abbatem et regulam more tuo me iterum revocas. Plane, inquam, plane. Quod enim sine permissu illius a monacho sit, præsumptioni deputabitur et vanæ gloriæ, non mercedi. Dum assertionibus tuis attendo, scandalizari, ais, non cesso; in quibusdam enim rigidissimus, in quibusdam valde remissus; videris hædum in lacte matris suæ, quod est prohibitum, coquere (Exod. XXII, 49.) Cum enim gravissima et multa tua enarraris facinora, tate tibi ostium obstruis, necesse quod fuerat, pœnitentiæ, et pro libita aperis. Quid ergo vis agere? Sine jugo te esse conquereris: Belial utique filium te quoque esse fateris; Quid, inquam, rogas? quid dicitur in psalmo, si Dei misericordia tamen concedit; nullum enim aliud invenio consilium. Quid est hoc? *Audi, inquit, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum et domum patris tui* (Psal. XLIV, 11). Intende; patrem se esse, qui vocat, innuit, ut avocet a patre. Relinquamus ergo istum patrem cum jugo suo duro, sequamur illum, cujus jugum suave, et cujus onus est leve (Matth. XI, 30). Quare, inquis, non facis? Quod loquimur, inquam, inde autumno est. Sed si recte offeras, et recte non divides, peccasti, est scriptum. Et alibi: *Juste, quod justum est, exsequeris* (Deut. XVI, 20). Et Apostolus: *Omnia vestra, inquit, honeste cum ordine fiant* (I Cor. XIV, 40). Et Romanæ sedis theologus: *Curandum ne bona nostra nulla sint, curandum ne parva, curandum ne indiscussa.*

26. Discutienti autem mihi qui miseriæ meæ sūt faciendum, occurrit fugitivi consilium, cui cedunt omnia genera consiliorum, et si non alio in hoc solum: *Omnia delicta exstinguit charitas* (Prov. X, 42). Et: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum* (Luc. VII, 47). Infinita enim commiserim licet, non tamen omnia; sunt quippe et alia multa, in quibus labitur fragilitas humana, a quibus innoxia est crimositas mea, quæ etiamsi omnia fecissem, charitati exstinguere esset perfacile. Habeto igitur eam tantam erga Deum, inquit, ut eo solo relictis omnibus libeat frui; erga proximum, ut utilitati ejus pro posse, et ultra posse optes concurrere, et securus omnium criminum phalanges irride. Istud, inquam, istud mihi cum sit pernecessarium, omnino difficillimum noveris fore, nisi (558) me professioni, donec dies est, restituere exemplo fugitivi maturave-

(558) Construe et explica: *Nini exemplo (servi) fugitivi sponte redeuntis maturaverim restituere me professioni meæ, donec dies est: quod donec fiat, si tamen Deo miserante aliquando fiat, conscende in cælum, inde revertere; id est etiamsi tu conscendas in cælum et inde revertaris, non poteris suadere mihi, me posse sperare aliunde salutem animæ meæ.*

rim meræ 273 quod donec fiat (si tamen Deo miserante aliquando fiat), in cœlum conscende, inde revertere, non mihi poteris suadere, salutem animæ meæ aliunde posse sperare. Enitere, inquis, enitere. Enitar, inquam, si Deus adjuvat, sed non ut malevolentia mei præsentiam fastidientium (tranquillus ut, utinam et veraciter, loquar) exoptat. Enitar tamen, Non vero gressibus corporis a Deo receditur aut propinquatur, sed mentis; quanquam et relicturus quod timeo, gressibus [f., gressibus] id prius tentaverim mentis. Satisfactum, inquis, fuisset, si non temerario [f., temeratio] sacrorum adhuc me multum moveret. Sed in eo quod bis opposuisti, id est: *Judicia Dei abyssus multa* (Psal. xxxv, 7), puto aliquid mihi negandum latere. Plane, inquam, plane, non enim promisi tibi cuncta, quæ noveram dicere, sed meis te criminibus onerare; quæ si non sufficiunt, junge tua, et non inanis abibit, mihi crede, sarcina tua. Unum tamen dicam, et si non eo quod quæris vales exspiscari, nolo tecum amplius laborare: *Nescit homo utrum odio an amore dignus sit, sed omnia in futurum servantur incerta* (Eccl. ix, 1). Verum si non ob aliud debui (ut longe superius intermissa repetam), ab hujusmodi saltem vel temperare, nisi ut temporalibus solum remuneratus, aliud illo sæculo non debeant sperare (559) nisi, *Recordare quia recepisti bona in vita tua* (Luc. xvi, 25), infaustum satis utique improprium audire, quid mihi ipsa bona sine fruendi licentia? Si autem ut (560) illic tanto majus foret saltem refrigerii, quanto minus mali fuisset hic perpetratum, infelicissimum et hoc levigationis emolumentum; melius enim hoc ita se habente illic jam olim (ut desperatorum loquar voce) fuerat esse, quam tormenti causa hic quotidie cumulare. Si autem his aut nunquam commissis, aut pœnitentia dimissis, (561) illo solo restante, inferni pœnas in promptu erat expectare, illo vero solo aut nunquam facto, aut per reversionem deleto omnium horum aut immanitate aut multiplicitate, supplicii quilibet in illo sæculo non debeamus timere; ratio suadet (562) hoc minime dimittendum, sed facultate concessa absque dilatione ulla fiendum. Sed quid, si desit facultatis efficacia? inquis. Speranda est Dei misericordia, et ne desit, quibuslibet bonarum intentionum quasi legationibus et precum continuarum interventibus, ut effectu desiderato utique potiri inhians. valeat, imploranda.

Enitere, inquis, enitere. Enitar, inquam, si Deus adjuvat, sed non ut exoptat malivolentia fastidientium præsentiam mei (ut tranquillus loquar, et utinam veraciter tranquillus)! Enitar tamen, etc. In eo monasteriolo, cui præsidebat Ratherius, ejus præsentiam nonnullis gravem fuisse ex hoc loco intelligimus.

(559) Videlicet nisi audire improprium satis utique infaustum. Recordare quia recepisti bona in vita tua: quid mihi ipsa bona (prosunt) sine licentia fruendi?

(560) Illic, id est in illo sæculo, seu in alia vita.

(561) Illo solo scilicet crimine desertæ vitæ mona-

A 27. Sed quid quod [supplendum videtur non] libens, ais, sed timore coactus, pessimus uti scilicet servus, hoc agis? 274 Ne dicas pessimus, rogo; sufficit *malum*, inquam, dixisse. Pessimus enim ille magis est, qui nec amore ductus, nec timore coactus revertitur. Multi enim diu rebelles tormentorum formidine reversi, et dominos postea plenissime dilexerunt, et a dominis usque ad libertatem etiam sunt adamati. Noster autem Dominus quid ad se venientibus de se dixerit, accipe paucis: *Non vos me elegistis, sed ego vos* (Joan, xv, 16). De illis vero: *Quia vos me amastis* (Joan. xvi, 27), quod utique per præventionem illius meruerunt amoris. Unde autem saltem cum esse reris (563) timorem usque ad desiderium reversionis gehennæ, nisi de præveniente pietatis ejus munere, cum etiam ipse minatur primum et timeas, inspirat consilium, quod timens facias, dona promittit si redeas? Unde, ais, suades tibi, manente tanta scelerum enormitate, pro conversione solum ad monachale propositum, evasionem te mereri posse infernalium tormentorum? Quia promittit, inquam, mentiri nesciens, taliter per Evangelium: *Omnis qui reliquerit omnia propter nomen meum, vitam æternam possidebit* (Matth. xix, 29). Tu, inquis, non propter nomen ejus dicis te quidlibet relinquere sed propter infernum. Et cujus potestatis, inquam, ad me puniendum est infernus sine potentia nominis ejus? Nisi enim Deus me illuc præcipitat, infernus non suscipit. Ipse ergo potius formidandus est quam infernus, quia potest solus dare infernum; imo potius diligendus qui minitendo differt dare infernum, ut timentibus, caventibus, et ad se redeuntibus conferat regnum cœlorum. Sed animadvertite nomen ejus quoque, Jesus vocatur nostri causa, id est Salvator, et qui pro eo convertitur ne in infernum mittatur, nonne desiderat ut salvetur? A quo vero nisi a Salvatore salvatur? Propter nomen ergo Jesu convertitur, qui ut salvetur convertitur; salvatur vero qui de inferno eruitur: propter nomen ergo Jesu convertitur.

28. Quid ergo? quid moras, inquis, innectis? quare non appropias ad Dominum redire? Vide videor facere, inquam. Annon est ita? Sed quid rogo, inquis, est? Quod tibi jam pridem de servo, inquam, retuli fugitivo. Preces sunt, siquidem enitor, quædam quasi, id est reversionis legatio, nisi in hoc quoque, ut in multis, seducor. Tepide quippe me hoc considero facere, et per hoc neque facere, nam sticæ, de quo maxime in antecedentibus locutus est: quod quidem crimen per reversionem in monasterium deletum mox tradit.

(562) Hoc, scilicet reversio in monasterium, minime dimittendum, seu omittendum; sed facultate concessa absque dilatione ulla fiendum; quare de reditu ad propositum seu monasterium in sequentibus sermo est. Mox construe: *Speranda est Dei misericordia, et ne desit imploranda quibuslibet quasi legationibus bonarum intentionum, et interventibus precum continuarum, ut inhians (animus) valeat utique potiri effectu desiderato.*

(565) Scilicet timorem gehennæ usque ad desiderium reversionis ad Deum.

non est ipsa reversio; et si præsumere audeam, mente jam incipio redire, sed impediior valde. A quo? inquis. A meipso, inquam; modo enim 275 alium accusare, ne Evam videar imitari; detinent me laquei, quibus me ipse ligavi, et maculæ retis (*Job xviii, 8*); in qua pedem immisi improvidus. Tyrannus etiam, cujus municipatum domini mei servitio prætulit, eo est ad impediendum mihi infestior, quæ præcipitan-
tius sese velle relinquere me audit; ipsum non modo fateri, sed et describere videt. At vereor ne in uno multum de me sibi promittat. In quo? inquis. Quod (504) non semel tu ipse dixisti. Ipsum, inquam, vereor ipsum, nullum adeo scias quam ipsum; illud enim unum si manet, reversio perfecta et timeo quia nulla erit. Et territus eodem [*sabaudi* vereor ipsum], quo me usque nunc adhuc considero in carcere, indeque de profundis opus fuerat non oscitando clamare. Opus, inquis, opus, si tamen opus pro necessario ponis. Usus enim, id est, (565) utilitatem magis frequentavit, reor, antiquitas. Necesse vero esse consentio de profundo, in quo te conspicio jacere, lacus, non oscitando, ut et tu censes, clamare. Sed video te continue oscitari, ipsam quoque nisus legationem tui pedetentim intermittere, et timeo ne contingat te taliter in Ægyptum redire; redire, inquam, redire; utinam datum fuisset saltem exisse! Num enim non super ollas carniū me sedere, num lateribus et luto non insistere, num sub fasce laborum me non consideras oscitando etiam aliquoties gemere, suspirare, loris propriæ illigationis constringi, repagulis inolitæ consuetudinis retineri, maculis connexissimæ retis ligari, et ab una in aliam exercitii pedem miserabili modo mutare? Vadere super me horribiles non consideras et venire, signis erumpentibus incurrere, ut transeamus, animam meam sæpius audire, videre me hostes, hoc est mores meos attendere, et Sabbata mea deridere?

29. Sed tu forte in arduo constitutus, cum tecum me Pascha nostrum cantare audisti, transitum me fecisse aliquem ab imis ad deteriora putasti. Feci, fateor, feci, non nego transitum, pro nefas! ab usivum, et quem minime oportuit; transivi enim a Jejunio ad crapulam, a fletu ad risum, ab imis ad infima, non ad superna, a noxiis ad pejora, a vigiliis noctis ad dormitionem quoque diei, ab indiscreto silentio ad multiloquium, et, quod pejus est, praviloquium ac turpiloquium, a psalmodiis ad otiositatem,

(564) Non semel, nimirum in antecedentibus confessarius dixerat, Satherium licet cupientem ad propositum monasterii redire, non tamen adhuc efficaciter velle. Hæc inefficax voluntas est illud unum, cujus causa aniea idem Ratherius dixit: *Vereor ne in uno, tyrannus seu diabolus, multum de me sibi promittat*; et de quo mos addit: *Ipsum vereor, ipsum, etc.*

(505) Opus pro utilitate ab antiquis acceptum liquet ex illis Ciceronis lib. 1, epist. 9, in fine: *Leyem Curiatam consuli ferri opus esse, necesse non esse, ubi opus a necesse distinctum, utile significat.*

(566) Si legas *suadeo*, sententia erit satis congrua. *Quod sentis, inquis, difficultatem scilicet reversio-*

a lectione ad desidiam et torporem, a tristitia salubri ad lætitiā inanem et noxiam sæculi. Nunquid vero, ais, ab his non pro gaudio tantæ solemnitatis est vel temperandum? nunquid non exultandum et lætandum? Temperandum, inquam, 276 temperandum, non penitus vero cessandum; exultandum et lætandum; sed vitiis minime cedendum, instantius sed Domino vacandum. *Lætetur enim, ait Psalmista, cor meum, non ut securum sit tanquam et ludat, sed ut timeat nomen tuum (Psal. lxxxv, 11)*; et alibi idem: *Servite Domino in timore, et exsultate non vobis, sed ei cum tremore (Psal. ii, 11)*, non cum securitate, quæ utique lapsum præparat animæ. Quod si non intelligis, dicam succincte: in manducando enim, carnis potius curam in concupiscentia quam in necessitate faciens, et illicitum tetigisse, et lautiora sectatum, et sufficientiæ me confiteor excessisse modum, ac per hoc de licito fecisse illicitum. In Quadragesima abstinendum a cibis et vitiis, in Pascha a vitiis solummodo; quod me non fecisse confiteor omnimodis. In Quadragesima flendum et ejulandum, in Pascha gratulandum et Domino jubilandum. Locuturus utilia, miscui inutilia, et etiam, quod pejus, pernoxia, ludicra seriis compensavi; væ quoque ridentibus (*Luc. vi, 25*), promissum minime cavi, et etiam vocem in risu, quod est stultis proprium, exaltavi. Cælo et terra spectantibus me Deo redditurum rationem non modo actuum, verum et cogitationum non præ oculis habere meorum (*f., habens mearum*) exaltavi miserimus. Hujusmodi quoque me miserum invasit torporis desidiam, ut vix ipsa explere, nedum alia junxisse valerem præfixa atque legitima sinaxeos infelix his diebus officia; unde penitus intermissa doleo, sed non satis legationis necessariæ conamina. Difficultas quippe adipiscendæ reversionis inde nascitur, ut deceptissimus sentio, non modica.

30. Ineficua gratiarum, inquis, munia quod sentis saltem necessario solvere inspiranti (566) suadens; causas hujusmodi inefficiæ videtur mihi, si tamen valeres, altius oportere disquirere. Potest enim fieri ut (567) interdictum legis, quod te ferre summatim tangendo posse (mirandum!) dixisti, difficultatem generet istiusmodi. Est plane, est, inquam, ut conjicis, et ut noveris, imo legentium universitas omnis, enucleato mihi ipsi pro posse, qualiter ad me omnia (568) illic notata sentio pertinere, cum in sola

nis inde nasci, *suadeo te solvere saltem necessario inefficua gratiarum munia inspiranti*. Deo nimirum, qui hunc tibi sensum inspirat. *At videtur mihi causas hujusmodi inefficiæ altius oportere disquirere, si tamen valeres.*

(567) Illud scilicet interdictum Levitici xxi, vers. 17, de quo antea dixerat num. 21: *Ferre enim (mirandum!) quod valeo, dum contra me meique consimiles clamantem audio: Qui habuerit maculam, etc.*

(568) Illic, id est in eo interdicto legis Levitici, quod antea memoravit, et mox repetit, ubi ab altari arcetur, non solum qui habuerit maculam, sed etiam qui cæcus fuerit, vel claudus, etc.

inibi notata macula recognosci indignitas in percipienda præsertim eucharistia valeat mea. Age jam: locutus est Dominus ad Moysen, dicens: *Loquere ad Aaron fratrem tuum, et dices ad eum: Homo sacerdos de semine Aaron per familias, qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo, nec accedet ad ministerium ejus (Levit. xxi, 17).* De macula quod dixi sufficiat; utinam fuisset sola; subjectarum **277** vero non aliqua. *Si cæcus fuerit (Levit. xxi, 18),* quod me esse, considerato incessu videntium, negare non valeo. *Si claudus,* quod nequeo diffiteri, quando etiam illud quod video bonum, per infirmitatem mentis nequeo sequi. *Si parvo naso,* quod me confiteor esse, cum discretionis quemdam quasi anhelitum nequeo præceps nimium in agendis vel disponendis tenere. *Si parvo aut grandi vel torto naso,* quia actionis rectitudinis [*l. rectitudinem*] sub specie discretionis sæpe confundo. *Si fracto pede vel manu,* quis in me hoc non advertat? Viam enim Domini pergere, ut paulo superius audisti, non valens, a bono opere, fracta ut quis manu, iners socorditer vaco. *Si gibbus,* utinam, Domine, nec jugo iniquitatis, nec terrenæ ita pondere gravarer sollicitudinis! *Si lippus,* quis non videat quod, etsi aliquod per divinam gratiam in me emicat scientiæ lumen, carnalia opera misere illud obscurare [*l. obscurent*]? *Si albuginem habent in oculo,* et arrogantia cæcitas meæ Deo soli mihi que partim comperta quanta sit, nulli valeo dicere, dum illam omnium malorum causam computans, cænodoxi spiritus incurionem soleam nominare. *Si jugem scabiem,* (569) istud superioribus perpensis, ex quo **C** lascivire cœperim utique quousque duraverim, si scabiem luxuriam fore capi noveris, mihi peculiariter neque inficior convenire, et ipsam ex ipsius incursione generari perspicue. Ubi fuerit superbia, illic erit et contumelia, dum dicitur nosse certissime, dum nec ipsam ætatis invaletudinem posse video illi contradicere. *Si impetiginem in corpore,* mihi peculiariter neque inficior convenire. O autem ut et ab avaritia vel tantum, ut mihi videtur, liber fuisset! *Si ponderosus,* væ mihi miserrimo, qui turpitudinem et quando corporaliter non exercui, animaliter gravari me eadem pene omni tempore usque ad istud scilicet senium sensi, et sentire miser non desino. His maculis sordidatus cum aliis quampluribus panes contra interdictum Domino me confiteor hactenus obtulisse, et quod salutis est digne offerentibus **D** remedium, mihi fecisse damnationis æternæ iudicium: (570) quod certissimum, ut fieri posse dixisti,

(569) *Istud refertur ad illa, mihi peculiariter neque inficior convenire. Mox et ipsam, id est scabiem, ex ipsius luxuriæ incursione generari, etc.*

(570) *Construe: quod valet videri fore certissimum, ut dixisti posse fieri, iudicium difficultatis, quam patior in redeundo ad Dominum,*

(571) *Legebatur: facelus. Emendationem probat contextus, qui sic construendus est: Precor etiam, ut auferat appetitum humanæ laudis, quem vales considerare inesse mihi visceratius in istis quoque facetiis, quas video mihi etiam remittenti affectari, et*

A difficultatis, quam in redeundo ad Dominum patior, videri valet fore indicium.

31. At vero quid possim agere, video minime. Omni pene tempore jam olim consuevi Dominum rogare, ut, concessa venia peccaminum, auferat a me mundi concupiscentiam et desideria carnis: quibus cum tota nocte non minus quam trecennis quilibet dormiens, et vigilans laboraverim: hodie etiam nunc scribentem me septuagenarium pene sentio titillari. **278** Precor etiam ut auferat appetitum humanæ laudis, quem mihi inesse visceratius in istis quoque, quas affectari etiam mihi remittentibus [*f. remittenti*] videar, considerare vales, quas cænodoxi spiritus impetu ingeri sentio, (571) facetiis; vitium quoque, quod non tam corpore, quam **B** animo discurrere me circumquaque facit, desidiæ et torporis, inconstantiam et levitatem mentis, duritiam et duplicitatem cordis, praviloquium cordis et oris: quæ omnia tecum in me j. ste reprehendens coniecto inde contingere; quia implorata, ut convenit, misericordia et gratia, ut ab his eruar, Dei, non colloborare, ut fiat liberum compello, ut oportuerat, vecors, quod mihi magis nocet, quam adjuvet arbitrium. Dumque impendere mihi negligo quod ex me est mendaciter potere me approbo quod ex Deo est. Verbi gratia postulo: post naufragium saltem castitatis continentia lictus; sed nec macerationem carnis, nec fugam fornicationis volo mihi indicere prorsus.

32. Esse et aliud quod interdicere legationis meæ vias non parum confiteor; ad omne enim, quod enivis est necessarium, nihil tam opportunum, quam illud singulare sacrificium, quod quotidie nobis repræsentat Pascha nostrum. Christum utique pro nobis veraciter immolatum. Quod si digne munus, quod tamen non consequitur, offerrem, etsi non quotidie, saltem sæpe; nulli poterat legationi ad impetrandum puto, ut plures aiunt, confiteri. Sed impedit quod audio: *Vade prius reconciliari fratri tuo (Matth. v, 24).* Fratres vero si omnes sumus in capite Christo, quis ipso minus offendendus, ne habeat aliquid adversum nos, de quo amplius est formidandum? Habet vero adversum me, confiteor, duo, et quod lædere membra ipsius utique, et quod lædere non desino ipsum. Et cum dies noctesque ad reconciliationem solam minime sufficiant, muneris, rogo, offerendi quando locus patebit? Sed pateret, præsumo, locus ad ipsum, si quidem munus reconciliationis foret, si proximis satisfactum fuisset; quos utique nusquam amplius me læsisse, cum in pluribus confiteor, quam in eo, quod quam graviter Salvator

quas sentio ingeri impetu spiritus cænodoxi; et precor, ut auferat vitium quoque desidiæ et torporis, quod facit me circumquaque discurrere non tam corpore quam animo: item ut auferat inconstantiam et levitatem mentis, duritiam et duplicitatem cordis, praviloquium cordis et oris: quæ omnia j. ste reprehendens in me, tecum coniecto inde contingere, quia implorata, ut convenit, misericordia et gratia Dei, ut eruar ab his, vecors non compello, ut oportuerat, colloborare, ut arbitrium fiat liberum: quod magis nocet mihi, quam adjuvet.

denuntiet attendo : *Qui scandalizaverit, inquit, unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedil ei, ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris (Matth. XVIII, 6).*

Itemque post quædam.

33. Tergiversari, ait, nimium videris mihi, et colli instar volucris Ennianæ colorem cum motu mutare. Nunc enim nimium rigorem, 279 nunc iu te maximam admiror mollitiem ; nunc quasi fervorem, modo teporem : nunc constantiam, nunc studeo [*leg.* video] dissolutionem ; nunc sincero (et utinam vel aliquoties), nunc simulate mihi, ut, pro nefas ! semper cuncta videris referre et modo miserabili quædam confitendo quoque celare ; sicut illud primum, quod mihi etiam ; qui te non minus quam idem agnovi, ita legenti occulitur, ac si minime diceretur. Ita, inquam, ita esse confiteor, pariter et actibus demonstro. De illo tamen, quod faris, quia pejus fore, si omnibus pateret, adverti ; sufficere credidi, si quovis modo tu solus valeres inde melius certificari. Te vero dum alloquor, oculatum quemlibet, qualem scilicet regula a nobis transgressa suadet, aspicio, qui utique sua norit curare, et aliena vulnera non detegere et publicare. Nam nec debes oblivisci, quod de neglecta diutius confessione superius audisti. Quare, inquis, et cui confiteris, si affectas celari ? Deo, inquam, et mihi. Deo cur ? inquis. Non ut noverit, inquam, qui nil valet ignorare, sed ut dignetur remittere. Ita enim audio et Prophetiam præsumere, mihi ut aliquando verius atque securius valeam dicere : *Delictum meum coram me est semper (Psal. L, 5)*, quod non fuerat utique, si non contigisset scripsisse : dictumque gaudere : *Beatus qui semper est pavidus (Prov. XXVIII, 14)*. Et : *Cor, quod noverit amaritudinem animæ suæ, in gaudio illius non miscebitur extraneus (Prov. XIV, 10)*. Sed melius, inquis, fuerat in tabulis cordis scripsisse. Melius, inquam, melius, et illic et istic vero puto præstantius. Habemus vero cum Augustini quoque exemplo in membranarum confitentem Apostolum : *Qui prius fui blasphemus et persecutor, et contumeliosus (I Tim. I, 13)*. Subrepat tibi, inquis, hinc aut superbiæ aut inanis gloriæ, aut certe vanæ securitatis tentatio aliqua. Pene, inquam, usque ad desperationem mortiferam. cum enim audio, quia *Justus in primordio accusator est sui (Prov. XVIII, 17)* ; submurmurat misero mihi miserrima stultitia, vel stultissima miseria, quod imitator in isto sim infelix alicujus justorum, et ita erga miserrimum et perditissimum, si ita vadit, agi conspicio, ut spectabilius conspici in terra monstrum non fuerit datum. Cum enim superbia, semper, id est ambitio, ruinæ

(572) Construe : *Mihi videtur, quod illa in me esset ruina pejor, quam putaveram ; quia sit humilitas elationis.*

(573) Construe : *Verum, inquis, in evitacione solæcismorum, id est errorum, constructionis quam rationis dictionum quam actionum valet videri perspicacius te esse quod dicis, dum magis utique affectas (si tamen succederet) videri eloquens, quam ipse exsequens quod bene loqueris.*

A fuerit causa ; mihi videtur, quod me [*l.* in me] illa, quam putaveram, esset, quia humilitas sit elationis (572), pejor ruina. Inde enim superbio, unde me despectissimum certissime et infra universos attendo, cum cæteri inde soleant gloriari, unde cæteris se vident excellere. Quod nisi turpiloquium saltem in isto præcepto vitarem, apostolico condigno enuclearem 280 exemplo. At quia deficit eloquium, nec fari, quod a me ipso patior, possum, exterius dum me tibi cerno notissimum, ne interius tibi quoque lateam, dirigo te ad Gregorium Deiloquum, illum interroga ; quid de reprobis hypocritis et arrogantibus sentiat, hauri : ibi me conspiciere totum valebis. In evitacione, inquis, solæcismorum constructionis quam rationis vero, dictionum quam actionum videri valet perspicacius te esse quod dicis, dum magis utique affectas, si succederet tamen, videri eloquens, quam ipse quod bene loqueris (573), exsequens. Plantares libentissime video, contra interdictum licet, in domo Domini nemus, qui in arbusculorum situ tam es studiosus. Mane, inquam, mane videbis, quis sim, spondeo, clarius, nec tamen reprimetur tumor ob id semel, promitto, conceptus.

34. *Iniquitatem*, ait Psalmista, *si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus (Psal. LXV, 18)*. Quod licet pro arbitrio sic vel sic valeat intelligi, dicit enim Dominus : *Si non remiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester cælestis remittet vobis (Marc. XI, 25)*. Et alibi : *Qui avertit aurem suam a clamore pauperis, et ipse clamabit et non exaudietur (Prov. XXI, 13)* : exemplo Herodis hypocritæ, quia Deum fecte quærent, nunquam invenire merentur, Nulli vero sæpe continuatius psalmodiis vacant, crebrius missarum solemnia celebrant, pauperibus necessaria tribuunt, prædicationi amplius insistunt, in quibus cunctis evidentissime videri mihi experimento præcipue mei confiteor, iniquitatem quam dicit ipsam, quam in me considero, fore duplicitatem. Duabus enim quasi linguis duo quædam recito (574), audientibus psalmos vel aliud quid, cordis inspectori longe dissimilia alia et innumera ; sicut in ista nocte, istud cujus est mane (vigilia vero est apostolorum Philippi et Jacobi) cum impulsu adversarii vigilarem ut sæpe, dormire cum utilius utique foret, in cubile adhuc timentes super re, mihi quæ (575) contra votum acciderat. Bonito namque tuus lanam, jussu absque meo, dispensasse fratribus, fuerat nuntiatus ; cumque ista et alia illegaliter hic accidere exaggerarem, et vigilans eorum mihi phantasmata repræsentarem, perveni cogitans loco (576), ubi habetur in ea, quam miseri abdicavimus, lege,

(574) Recito scilicet ore psalmos audientibus, et corde recito alia et innumera longe dissimilia Deo inspectori cordis.

(575) In apographo legebatur *mihique*. Sensus emendationem suggestit, et construe : *In cubile adhuc timentes super re, quæ acciderat mihi contra votum.*

(576) Id est ad eum locum, ubi habebatur in ea lege (regula scilicet monastica) quam miseri abdicavimus ;

quod utique tantopere nos, peculiari vero illo nostri, non Dei amore amplectimur abbatuli : *Sine jussione abbatis nihil faciat*. Incumbens ergo illic, et causas inde comportans vindictæ, cœpi cogitare, esset si aliud, quare ad hujusmodi quasi honorem tam avide inhiaremus. Nihil aliud invenire valui prorsus.

281 Inde cum fuisset ventum ad matutinos, psal-
mum ore dicebam, corde clamabam : O Oderade stul-
tissime (577), hoccine erat, quod octoginta libris,
tenacissimus cum putareris (sic enim sic, sæpe in
judiciis erramus, miseri, nostris), non dubitasti
emisse? Sile, sile, moneo ; moneo inquam, o hypo-
crita, moneo, sile, cœpi actutum clamare ; te in-
tuere ; illum relinque. Ejice trabem de oculo tuo, et
tunc fratris de intuitu, si voles aut vales, propelle
festucam. Nam, ut verissime fatear, in comparatione
istius, quam miraris, stultitia tua est trabes vehe-

*habetur, inquam, id quod nos abbatuli tantopere com-
plectimur, peculiari vero illo amore nostri, non Dei.
Sine jussione abbatis, etc. Abbatulum se humilitatis
causa nominat, vel etiam quia non insigniori et prin-
cipi monasterio, uti erat Lobiense, sed alieni infe-
riori monasterio præsidebat, quale fuisse Almense
conjecimus in Vita loco antea memorato.*

(577) Hic Oderadus est ille monachus, quem simo-
niacæ emptioni reum coarguit num. 22. Confer ibi-
dem not. 544. Hinc autem quid emerit cognoscimus,
nimirum aliquam prælationem, seu parvam abbatiam
in aliquo fortasse ex iis monasteriis, quæ ad pri-
marium Lobiense monasterium pertinebant. Post-
quam vero Oderadi emptionem coarguit, mox cum
ait : *Sile, sile, moneo, moneo, inquam, etc.*, reprehen-
sionem ad se convertens, majoris multo criminis se
reum traducit. Cujusmodi autem fuerit hoc crimen,
conjiendo explicabimus in fine notationis 65. Ra-
therii autem mos est aliena quidem carpere, at sua
licet leviora multo magis exaggerare.

(578) Evagationem mentis designat, quæ, dum
matutinis interesset, inter cantus psalmodiarum irruit
in animum, ex eo excitata, quod nuper contigerat,
cum e Leodicensi urbe ad monasterium quidam cum
magno comitatu accessit. Quinam vero hic fuerit,
reticet. Licet autem subobscurè loquatur, ac velut
enigmatice ; cum tamen Fulcuinus *de Gestis abb. Lob.*,
c. 26, narret, Baldricum Leodicensem episcopum
cum comite Raginero avunculo suo, cui Lobiensem
abbatiam idem episcopus dederat, ad monasterium
Lobiense accessisse, ibique splendide fuisse exceptos
cum magno rei communis detrimento ; aliquid si-
mile monasterio pariter, cui Ratherius præerat, con-
tigisse, hoc loco indicari credimus, cum pecuniam
abs se hac occasione distractam conqueratur. Clerici
et monachi, qui advenientem sacro cantu exceperunt,
insignem aliquem ecclesiasticum, a quo Ratherii
monasterium penderet, cum comitatu advenisse sub-
indicant. Hic fortassis fuit laudatus Baldricus epi-
scopus Leodicensis, ad cujus sedem pertinebat mo-
nasterium Almense, quod Ratherio ex eadem sede
pulso ad vitæ subsidium fuisse concessum probabi-
liter conjecimus in Vita auctoris, § 11. Hac autem
in sententia particula *nuper* latius sumpta pro *non
multo ante*, referenda est ad annum 958, vel ad ini-
tium anni 959, cum hoc anno Baldricus e vivis ex-
cesserit.

(759) Hi clerici et monachi nobilissimi suaviter
canentes advenienti obviam ierant. Hanc ecclesiasti-
cam consuetudinem testatur inter alios auctor vitæ
Lieberti episcopi Cameracensis, cap. 21, cui Laudu-
num accedenti *more ecclesiastico* inquit, *procedunt
omnes obviam.*

(580) *Id est irruit caterva nobilis, infinita, pulcher-*

*mentissima, istius festuca tenuissima. Et (578) ecce
inter illa 282 hymnorum melliflua carmina magnus
a Leodico ille nuper habitus irruit exercitus, serve-
rum inæstimabilis multitudo, et qualium? Equorum
generosissimorum mille modis discrepans hinnitus,
mostrucarum cæterorumque ornatum, mensalium,
scamnalium, cortmarum, reliquorumque commodo-
rum esse qui potuerat diversissimus apparatus, cle-
ricorum (579) et cucullatorum nobilissimorum eigneo
canore dulcior sonus, cognatorum nobiliss, infinita,
pulcherrima atque charissima, flens quoque es eju-
lans ut pauperiorum meminerim) relinqui se quod
videbat, caterva (580) : desertitudinis (581) illorum
[subauli irrucunt] præjudicia : 283 labores innum-
merabiles atque periculosos itinerum, dispendiorum,
et infirmitatum hac sola pro sententia perpessi ; pe-
cunia, quantum ad me, maxima ob id datione di-
rina, atque charissima cognatorum, qui scilicet occa-
sione memorata ad monasterium confluxerunt ; irruit
quoque caterva flens et ejulans (ut meminerim paupe-
riorum) eo quod videbat se relinqui.*

(581) Construe et explica : *Irrucunt menti præju-
dicia desertitudinis illorum : irrucunt perpessi* (seu
hi qui perpessi sunt) *labores innumerabiles, atque
periculosos itinerum, dispendiorum, et infirmitatum
pro hac sola sententia* (nisi participium *perpessi* acci-
piendum eredatur significatione passiva, uti in hoc
ipso opere superius nacta, et *largitos*, et n. 40 *pro
innumerabilibus in hoc sæculo perpessis*, idem parti-
cipium *perpessis* passiva significatione accipiuntur,
quo casu explicandum et legendum esset *irrucunt
labores innumerabiles et periculosos. . . perpessi pro
hac sola sententia*) : *irruit pecunia distracta ob id da-
tione quantum ad me maxima, ad quam cum solum-
modo conversus fuisset, recolendo considerans vestem
pretiosissimam illius, quam hic attuli, distractam,
etiam nactam sacrilegio evidentissimo, valuisse ex-
spirare dolore immanissimo, si natura degisset emori
tristitia.* Quid autem his verbis indicetur, haud facile
conjicere licet. *Præjudicia*, inquit, *desertitudinis illo-
rum*, id est clericorum et monachorum. Quid autem
desertitudo? Num *desertio* pro *dissipatione*? *desertio*
enim pro *dissipatio* medio ævo usurpatum aliquot exem-
pla apud Cangium confirmant. Hoc sensus indicari
posset *dissipatio* honorum monasterii ob splendidam
tot ac tantorum hospitem receptionem ; de qua in
casu non absimili monasterii Lobiensis Fulcuinus
loco laudato, c. 26, ait : *Fratres sibi minui, unde alii
ingurgitarentur, in communi deplorant.* Et auctor *de
Gestis abbatum Gemblac.*, tom. II Spicil, novæ edit.,
pag. 782 monachos refert *clamantes et conquerentes
suas prodige dilapidari, et substantiam monasterii non
moderate obsoniis sæcularium personarum est irpari.*
Porro dum ait *perpessi labores itinerum, dispendio-
rum, et infirmitatum pro hac sola sententia*, illam sen-
tentiam intelligit, quam abbates tantopere complecti
paulo ante tradiderat : *Sine jussione abbatis nihil
faciat.* Cum nimirum hac de causa abbatis titulus et
auctoritas expeteretur ; quidam hujus prælationis
consequendæ causa *labores innumerabiles atque peri-
culosos itinerum, dispendiorum, et infirmitatis perpe-
si* sunt. Sic ex. gr. Oderadi *rationes et redditiones* eodem
fine susceptæ numero vigesimo quarto perstrictæ
fuerunt : et octoginta librarum dispendium, ut idem
abbatis titulum emerit, indicaverat paulo ante. Tan-
dem voces *pecunia quantum ad me maxima ob id da-
tione distracta* innuuntne illas libras duas et viginti,
quas ex monasterii rebus se insumpsisse confessus
est num. 23? Quod si credatur probabile, hæc libras
22, sicut et vestis illa pretiosissima, quam hic, in-
quit, attuli, dicendæ essent *distractæ ob id*, nimirum

tracta, ad quam cum solummodo conversus fuisset pretiosissimam illius recolendo distractam, quam huc attuli, considerans vestem, evidentissimo sacrilegio etiam nactam, tristitia si emori natura dedisset, dolore immanissimo expirare valuissem. Ita enim ante oculos mentis, adducta [subaudi hæc res] me gemendo fecit suspirare, ut si forte pro foribus aliquis stetisset, me illo mihi consuetissimo incommodo cruciari putare quivisset. Tandem his aliquantisper amotis, cogitare cœpi; in hoc tanti, ut consideras, sæculo, empto quod in futuro cœperis emolumentum nosse desidero (582). Et ecce [subaudi irruit] iterum ante cordis intuitum columba illa de templo venalis, ecce in manu Jesu flagellum de resticulis, expulsio illa de templo terribilis; ecce Simonis maledictio, ecce Giezi lepra horribilis, non sine Ananiæ et Saphiræ elogio quoque et anathemate recipientis, quod gratis dari et debuit recipi. Sine jussione abbatis, inquit, (subaudi regula), nihil faciat. Ecce quod tanto pretio non solum pecuniæ, sed et laborum innumerabilium infelicissime acquisivisti: sed non perfunderie accipias, cum audis, moneo: Ipse tamen abbas cum timore Dei et ordinatione regulæ omnia faciat. Et rursum: Sciatque abbas culpæ pastoris incumbere, quidquid in ovibus paterfamilias utilitatis minus potuerit invenire; ideoque nihil extra præceptum Domini, quod absit, debet aut docere, aut constituere, vel jubere, memor semper, quia et doctrinæ suæ et discipulorum obedientiæ in tremendo Dei judicio facienda erit discussio.

ob eandem sententiam, seu causa ejus prælationis, quam emptione quadam abs se acquisitam inferius indicare videtur. Cum vero eas libras 22 ex monasterii redditibus sibi seposuisset, postquam abbas ejus reditus administraret (neque enim ante ejusmodi administrationem quidquam ex ipsis redditibus potuisset decerpere, quod in acquirendam ipsam abbatiam conferret) ipsum abbatis gradum initio iisdem libris emisse et acquisisse dici nequit. Ratherium quidem initio monasterio præfectum vidimus non pretio, aut emptione ulla, sed compositione quadam, ut e Leodicensi sede exclusus ex ejus monasterii redditibus viveret. Quæ autem hic memorantur, omnia, ut ex contextu liquet, ea occasione acciderunt, qua super e Leodico insignis quidam ecclesiasticus (Baldricus, ut videtur episcopus Leodicensis) cum magno comitatu ad monasterium advenit. Vide not. 578. Advenit autem cum Ratherius jamdiu ante abbas esset. Hæc itaque occasione Ratherius illi dedisse videtur vestem pretiosissimam, et in hoc hospite ejusque comitatu excipiendo insumpsisse libras 22, quas penuriæ necessitate, ut superius dixerat, e monasterii redditibus sumere coactus fuit: nisi quis ex voce datione easdem quoque libras eidem Baldrico datus credere malit, sive quia in ejusmodi visitationibus aliquid pecuniæ offerri solet, sive quia Ratherius timeret, ne idem Baldricus, qui se e Leodicensi cathedra expulerat, excluderet quoque ex hac abbatiola, quam compositionis titulo ad vitæ subsidium in perpetuum acceperat, nisi aliquo munere eum sibi conciliaret. Id autem, quod alii forte redemptionem vix appellarent, Ratherius pro emptione quadam simoniaca tradit: nos enim ejus est sua gesta non solum carpere, sed etiam exaggerare. Enimvero hoc factum adeo exaggeravit, ut hac de causa majoris multo delicti se reum venditet, quam

35. Gaudes igitur, quia sine jussione tua nihil fit, vide quid jubeas; exigis obedientiam, astrue quod exigis; illis enim tibi, tu regulæ debitor es obedire. Illi peccant, si extra voluntatem et ordinationem tuam faciant; tu, si contra constitutum regulæ quidlibet disponis aut præcipis. Omnia vero, ait, quæ discipulos docuerit esse contraria, in suis factis indicet non agenda; sciatque, quia qui suscepit animas regendas, necessario præparet se ad rationem reddendam; et quantum sub cura sua fratrum se habere scierit numerum, agnoscat pro certo, quod in die judicii ipsarum omnium animarum redditurus Deo rationem, sine dubio addita [subaudi ratione] et suæ, animæ. O ventositas stultissima! tot laboribus, tot ærummis, tot tribulationibus, tot doloribus, tot angustiis, tanta pretii summa in hoc sæculo, tot supplicii in iuferno emisse vocari solum ab hominibus Rabbi (583), cum ipse judex futurus suaserit dicens: Nolite vocari Rabbi (Matth. xxiii, 8), quasi diceret: Ne illum affectatis honorem in sæculo, pro quo honore, illo (584), quem describere gestiens deficit Apostolus dicens: Quod oculus non vidit, nec auris audivit, et in cor hominis non ascendit (I Cor. ii, 9), privati, tam magna et similiter inenarrabilia tormenta patiamini in inferno. Inter hæc autem cum considero maledictionum super me irruentes quasi Euximi freti ferventissimos cumulos, in nulla meæ salutis (confiteor) fiducia me miserimum respirare solæ (585) ne dicam aliis junctæ compellunt; in quibus cum prima se ingerat, posterius licet intenta,

Oderadum, qui aperta simonia abbatiam aliam octoginta libris acquisierat. Confessarius vero hac de re lenius judicium ferens num. 36: Istud, inquit, tibi quoquo modo concessum (abbatis gradum intelligit) tam vili minime debuisses æstimare. Quidquid enim expendendo, vel tribuendo in hujusmodi, quasi perditum te video dolere (aurum fuisset Arabicum), eoset omnimodis salvum, si ita te deinceps vivere, ut modicis regulæ ipsius verbis perstrinxisti, fuisset cælitus datum. Ea porro vestis pretiosissima, quam cum ad monasterium venit secum attulerat, quatenus et quo sensu (super exaggerationem, ut credimus, ipsi familiarem) acquisita dicatur sacrilegio evidentissimo, ignotum plane est.

(582) Construe: Desidero nosse quod emolumentum cœperis in futuro sæculo, empto (seu ob rem emptam) tanti, ut consideras, in sæculo hoc. Qui autem emptum intelligat, explicare videntur sequentia, cum de abbatis titulo ait: Ecce quod tanto pretio non solum pecuniæ, sed et laborum innumerabilium infelicissime acquisivisti. Id Oderado potius quam Ratherio convenit. Quatenus vero Ratherius exaggerando emptionis quamdam speciem sibi imputet, videsis notatione præcedenti.

(583) Emisse vocari ab hominibus Rabbi, id est emisse prælationem, ob quam abbas voceris.

(384) Id est, illo privati, quem Apostolus gestiens describere deficit dicens: Quod oculus, etc.

(586) Construe: Solæ (illæ maledictiones quas antea indicavit, et mox S. Gregorii et Scripturarum verbis refert) ne dicam junctæ aliis compellunt, confiteor, me miserimum non respirare in ulla fiducia salutis meæ, in quibus (maledictionibus) cum prima, licet posterius intenta, ingerat se (subaudi) meæ menti, volo ut audias quæ sit, verbis ejusdem Gregorii, qui eam protulit: Sicut qui invitatus, etc.

quæ sit ejusdem qui protulit, volo ut audias verbis Gregorii : *Sicut qui invitatus, inquit, renuit, quæsitus refugit, sacris est altaribus promovendus; sic qui ultro ambit, vel importunius se ingerit, est procul dubio repellendus. Nam qui nititur ad altiora conscendere, quid agit nisi ut crescendo decrescat? Cur non perpendit, quia 285 benedictio illi in maledictum convertitur, qui ad hoc, ut fiat hæreticus, promovetur? Quam maledictionem (586), attende, quamque mortiferam sequuntur (antecedere quamvis debuerint) istiusmodi [subaudi maledictiones] : *Maledicti, inquit, qui declinant a mandatis tuis (Psal. cxviii, 21). Maledictus qui annuntiaverit patri meo dicens: natus est tibi puer masculus (Jer. xx, 15; xlviii, 10). Maledictus qui prohibuerit gladium suum a sanguine (Jer. xvii, 5). Maledictus qui, ut a Domino recedat cor ejus, spem suam ponit in homine (Jer. xlviii, 10). Maledictus qui opus Domini facit negligenter (Ibid.)* : et irrecordabiles nunc aliæ, in quibus nil magis in me mirandum, quare quod eas recordari, nedum scribere vel enarrare siccis valeam oculis; in quo luce clarius considerare mei duritiam vales; confiteor, cordis.*

36. Ut dicta, ita est, inquis; levitatem inconstantiam nam tuæ mirari non desinens, non miror jam, si tale quid in ista tibi ætate (ut illud fuit, quod novi) quiverit corporaliter contingere, cum ita te spiritaliter adhuc video lascivire. Tui ipsius enim scripto atque verbis conjicio quod prætendis, non te meditari corde satis sincero. Si enim de reversione ad Dominum, id est de conversione de malo ad bonum veraciter deliberasses: istud tibi quoque modo concessum tam vili minime [supplæstimare] debuisses; quidquid enim expendendo vel tribuendo in hujusmodi, quasi perditum te video dolere (aurum fuisset Arabicum) esset omnimodis salvum; si ita te deinceps vivere, ut modicis regulæ ipsius verbis perstrinxisti, fuisset cælitus, quotus quisque ante fueris, datum; sed dictante Scriptura : *Qui observat ventos, non seminat, et qui considerat nubes, non metit (Eccl. xi, 4)*, illius modi te considero imbecillitatis, pusillanimitatis, timiditatis, inconstantiam, duplicitatis, et enervis nimium ignaviæ, ut de tui ereptione cogere penitus desperare, nisi inenarrabiles divitias omnipotentissimæ Dei attenderem misericordiæ, bonitatis, et pietatis gratuitæ innumerabilibus contra spem etiam ab initio sæculi prærogatæ. Ut enim verbis me prophetis te alloqui consideres, quam vilis factus es, rogo perpendas, iterum vias tuas (Jer. ii, 36); dumque te peccatorem criminiosissimum verissime scriptitas, monitum te quæso advertas, ne iteres verbum in oratione tua (Eccl. vii, 15); sus lota in volutabro (II Petr. ii, 22) quid proficiet luti at-

(586) Construe et explica : *Quam maledictionem, et quam mortiferam, attende, sequuntur maledictiones istiusmodi, quamvis debuerint antecedere, id est, Maledicti, inquit, etc. Et sequuntur aliæ nunc irrecordabiles, in quibus, etc.*

(587) Construe : *Verecunde, ut condecet, recolas, quod jam illis vitiis, quibus doleo te adhuc laborare,*

tendas; *canis quoque reversus ad vomitum quantum oculos offendat memineris intuentum. Quod jam illis, quibus te laborare adhuc vitiis doleo, feceris convertendi et avertendi a Domino volumina verecunde (587), ut condecet, recolas: etiam nunc, dum in novissima utique hora consistis, insoliditate animum figas; stultus enim ut luna mutatur (Eccl. xxvii, 12), quod de te somnium, ut actitare solebas, fuerit nec ne, tibi dubio procul, tamen optime, videri valet congruere. Quot enim vicibus fortunii et infortunii, conversionis et aversionis 286 obtenebratus splenderis, rursus iterum obtenerandum cismarina, ut ita loquar, jam cantat tellus. Curavimus, ait Dominus tui (Jer. li, 9), ut cernitur causa, *Babylonem, et non est sanata*, dum adhuc rediviva miser pullulat confusio tua. *Frons meretricis facta est tibi; noluit erubescere (Jer. iii, 3)*, de te dictum, cæcus mente nisi tua professione fuisses, valuisti advertere, cum de te talia, tanta, tamque infinita, sine pudore et gemitu potuisti referre, et nec nominanda, ut Apostolus præcipit (Ephes. v, 3), quasi honesta, pompæ quoque, si valuisses, narrare. Sed intueor quid moliaris impudentissime, ut enim multi [f., ut et multi] in hoc complices tui; dum scriptum amplecti ab omnibus vides : *Justus in primordio accusator est sui (Prov. xviii, 17)*, de confessione peccatorum indicibiliter lugendorum ornari mavis, quam humiliari : et ideo peccatorem te licet veracissime dicas, callide, si posses, audientibus persuaderes, magis te hoc ex humilitate dicere quam ex veritate; nam si peccator ita tenus videri et dici, ut scriptitas, velles, me te publicasse non tantopere doluisses. Si vero non vales justum [subaudi persuadere te], quod te non esse oculatum non subfugit ullum; saltem aliquibus persuadeas litteratum. Itaque vitam tuam te per exempla meliorum non discutere certificor, [subaudi nec] fœditatem considerare tuæ nec duplicitatem inconstantiam, neque te reprobari, cum audieras : *Vir duplex animo inconstans in omnibus viis suis; et quod Sallustius Ciceroni [subaudi dixit], neque huic, neque illi fidem habere, neque Cæsari, nec Pompeio, utique ad te pertinere; tu enim neque Domino, neque cui obsequeris adversario, constantiam fidei, ut ita dixerim, servare probaris.**

37. Nam, ut tibi vicem rependam, quia videlicet cum tua narrare, ut prætendebas, proponeres crimina, a meis (588) cœpisti, in tuis desinam ego. Qua calliditate illud egeris revelabo. Tu, licet obtenderis tibi penitus non eluceri; ne enim te, ut verebaris, publicarem, satis, ut tibi videbatur, astute, re autem vera nimium subdole mea opposuisti quæ attenderem, et tua relinquerem; et quod de violatione regulæ, loquacissima prosecutus es, ut videre videor,

feceris volumina, id est circulum ac gyrum, convertendi et avertendi a Domino: etiam nunc figas animum in soliditate, dum consistis in novissima utique hora.

(588) *A meis inquit, cœpisti, cum scilicet num. 1 perjurium a quopiam extortum Ratherius confessorio opposuit.*

arrogantiæ vel inquietudinis vanitate, ob aliud non mihi videris fecisse, nisi ut illius facinoris magnitudine posses, quod in te noveram, levigare utcunque. Ego, inquam. ego ut fur et in hoc quoque deprehensus, quid respondeam nescio prorsus. Stupeo vero, tamen si quod agere competit, facio attonitus, perpendere non satis prævalens, cur hoc me facere vel permiserit, vel voluerit Deus. Ut video, inquis, mente excessit, quod in jam dicti legisti dialogo de quodam Chrysario, divite superbissimo (GREG. *Dialog.* l. iv, c. 38), qui dum moreretur, insistentes sibi humani generis adversarios vidit, inducias vel usque mane quæsit, quas tamen minime accepit, et circumstantibus celare, quod patiebatur, 287 non valuit. Ex quo ejusdem sancti Gregorii auctoritate constat, quod pro nobis, non pro se talia vivens sine fructu utilitatis viderit suæ. Ita ergo et de tuo isto mirabili vales æstimare, autumo facto, ut, si tibi forte non prodest, prodesse valeat forsitan lecturis, dum in se quoque talia recognoverint, qualia te de te ipso confessum bono animo fuisse putarint, cum dicente Scriptura: *Venit amicus, investigabit eum* (Prov. xviii, 17), de te meliore quamvis loquens, non de futuris, possis veraciter scire, quia ostentatione potius et plausuum affectatione, et ingenita tibi, ut jam æpissime monstratum est, quadam mentis, ut dixi, inquietudine et inventionum tuarum peculiarissimo amore (quod arrogantibus proximum noscitur fore) te deprehendant talia congesse. Unde te non mirari debueras paulo superius frete [*f.*, frete *pro confidenter*] dicere, quod siccis oculis talia valeres proferre. Quis enim charitatis ardor eam, quæ in te est C frigiditatis glaciem in rivos resolveret lacrymarum? Cereus sane totus cum sis, non est mirandum, si aliquoties aliqua elicitur ex te lacrymula, quam ex instabilitate ut Balaam illius [*subaudi potius*] procedere, quam ex salubri compunctione, illud perspicue approbat, quod elicere non vales lacrymas aliquas, nisi te aliquis videat, aut coram te plorantem alium cernas, quod et e vestigio subsequens immoderata monstrat ita esse persæpe hilaritas. Quem tamen statum quanti pendat arbiter internus attende: *Filiæ Jerusalem, inquit, nolite flere super me, sed super vos* (Luc. xxiii, 28); super alium enim, non super se stat, qui super alterius bono compunctus, imitari negligit, quo ipse quoque compungitur, bonum; perdit enim computari valent lacrymæ, quæ inde flunt, D unde animus lacrymantis non curat. Deest sane tibi necessarius qui fuerat, scilicet amicissimus interior clamitans, cerno, suasor: *Deduc quasi torrentem lacrymas per diem et noctem, et non taceat pupilla*

(589) Apographus habebat *impastorum*, mendose: sed legendum in *pastorum* sensus exigit. Construendum siquidem est: *Quis, inquam, vel condignum audivit suspirium pro tuis saltem delictis tam gravibus, tam multis, tam fædis, ne dum pro delictis commissorum tibi, cum miserrime in præjudicium tui esses dupliciter in numero pastorum: qui scilicet et Episcopus et abbas erat.*

(590) Triduum indicat feriæ quintæ, sextæ, ac Sabbati hebdomadæ sanctæ, quibus hæc confessio

A oculi tui (*Thren.* iii, 18). *Ut divisiones aquarum deducat oculus meus* (*Thren.* iii, 48), posses, ut competeret, in hora ultima contra insistentes saltem accusatores proferre, qui calumniabuntur certissime, nullum tuorum te criminum, scripseris ea licet, competenter deslesse, emendasse, pœnituisse, nec visceraliter unquam optasse: *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum* (*Jer.* ix, 1), ut plorem contritionem meam, nedum populi mei, hoc est, gregis mihi commissi? Nam dum proximo cantares: *Ululate, pastores, et clamate, aspergite vos cinere; et: Plange, quasi virgo, plebs mea* (*Jer.* xxv, 34; *Joel.* i, 8); quis in tuo vultu aliquid nedum tristitiæ, saltem gravitatis; quis in oculis lacrymas, ut ita, sicut scripseras, 288 criminoso congruerat; quis, inquam, pro tuis saltem tam gravibus, tam multis, tam fædis, ne dum pro tibi commissorum delictis, in pastorum (589) cum esses dupliciter in tui miserrime præjudicium numero, vel condignum audivit suspirium? Et tunc quidem, sicut plurimi, pro reverentia illius tridui (590) eras abstemius, silens, crimina tua describens, paschalem quasi azyzum præparans; sed subterfugerant improvido, ut cretum est, agrestes lactucæ, sine quibus fas non esse debueras credere, paschalem agnum pro te et occisum comedere. Jam tunc præfigurabas, fateor, te quandoque, quod actum est, utique obliturum, quid de servo judicaris reverso, jam signis quibusdam fatebaris, non modo non cogitaturum te saltem post Pascha nedum dicturum, quod exclamative mihi dixeras: *Ne peccemus, inquam: quid amplius peccandum? Superabunde peccatum est: quasi deliberrasses jam amplius non peccare; sed Balaam exemplo, jam quibus benedixeras virtutibus, incipis consilium scandali ministrare, jam reverti ut canis ad vomitum, jam in eodem, quo dudum fueras, cœnolutari, jam non curare, quod cavendum in ambone in Pascha dixisti, ne scilicet in quadragesima domum constructam transacto vecordes Pascha destrueremus, aut immisso combureremus igne, ne expulsum a nobis immundum per pœnitentiam revocarem spiritum septeno nimirum collegio reversurum* (*Matth.* xii, 45). Jam enim repinguaris, videri detur ut optio, qualiter quoque pascaris; jam vix a lascivia retineris, huc illucque desidiose discurras; qui silebas, rixaris, detrahis; securitati familiarissimæ semper tibi, ut ita loquar, reconciliari, quod eam ad modicum reliqueris, solers incipis, et no vires perdat, turpiloquia cum fallaciis providus misces. Cui *racha* (591) vitare successerit, minime licet conatus. Quadragesimam (loqui timuisti *fatue*) a Ratherio maxima ex parte descripta fuit.

(591) Legebatur in apographo *Yvi racha*. Correctionem Cui pro *Yvi* sententiæ magis congruentem non dubitavimus inserere. Nonnihil etiam difficultatis in sequentibus hujus periodi occurrit: quæ ut sensum valde licet obscurum reddant, sic construenda videntur. *Cui successerit vitare racha, licet minime conatus, timuisti loqui fatue; jam inveniens etiam millia convictorum, non vereris transgredi Quadragesimam, neque timens excedere ipsis etiam manibus.*

Jam conviciorum millia etiam inveniens transgredi non vereris, ipsis etiam neque manibus excedere timens. Jam quibus quasi gradibus reverti ad Dominum in edito positum te velle simulabas, retro pergis; quique surgere te velle mihi mentiebaris, perspicue ruis, te de rete pristinae conversationis asserens, quanti adhuc eam habeas, prodis,

38. Sed quid magis? Quid alii de te sentiant, viderint; mihi videris pejor pessimo istiusmodi confessionis argumento effectus, si desit per misericordiam Dei donandus, et ob id absque intermissione ab eo quaerendi [l. quaerendus] interior et continuus, quem tibi non esse et confiteris et video, gemitus. Si enim dormiens nil videt, est utique naturale; vigilantem (592) vero ut constat **289** videre, ita et sua referre, si interemptorem sui coram se positum negligit declinare. Quantos igitur animae tuae subversores ante te habeas positos cernis, et declinare interitum gemendo saltem, si condigne poenitendo non vales, negligis, et me non de te desperare compellis (593). Quid enim miser putas prodesse quae (594), imminent crevisse, si contingat non evasisse? Repelli, sacerdos cum sis, te ab offerendis Deo panibus vides, et minime luges? Maledictionibus te Domini impeti vides, et flere non vales? furem te miser atque latronem veritas appellat, et nec furata vis reddere, nec vi rapta relinquere; nec saltem non modo pro furto et latrocinio, verum pro ipsa non emendandi duritia lacrymas vel aliquas animo consternatus suspiriis miscere? Veste nuptiali te carnis carere; et in nuptiis Christi et Ecclesiae, pedibus et manibus ligatis ne in caminum ignis mittendus turpiter extrudaris non verens, sine lacrymis audes saltem recumbere? Anathema audis recipienti, et flere impossibile est tibi? *Pecunia tua tecum sit in perditionem* (Act. viii, 20), apostolum audis Petrum Simoni mago dicentem, et ut a te perditio avertatur, non postulas precem [id est orem]? Ananiam et Saphiram pro sacrilegio a te quoque commisso conspicis expirare, et tibi flere nullatenus est possibile? Giezi conspicis lepram; et leprosam fletibus non deluis animam? Templum Dei in te et in aliis violasti, oblationem Patris tui Domino abstulisti: et in domo Ecclesiae Dei fiducialiter agens, altari ejus sine lacrymis oblationes fidelium securus imponis? Deesse tibi conspicis lactucas agrestes, et agnum Dei comedere audes? azymam non habere, et de Pascha praesumero? Fermentum in te sentis malitiae et nequitiae; et epulari in Domino audes te satem [f., saltem] vel credere? Habere adversum te multos multa non ignoras, et munera ante altare

(592) Construe: *Verum ut constat vigilantem videre, ita et constat referre sua, si negligit declinare interemptorem sui coram se positum.*

(593) Id est compellit et me non desperare de te.

(594) In ms. quia corruptae pro quae. Explica: crevisse id est vidisse a cerno, quae imminent, si, etc.

(595) Hic locus luxatus valde, et forte etiam mendosus, dum Ecclesiam innuit a Ratherio amplificatam, et postea factiosis hominibus postulantibus regia auctoritate dirutam, num de vera materiali

comportas? Interdici, quod facis temerarie, audis, et agere nequaquam dimittis? Sed quid? Si dimittis, de inobedientia judicaris; quia enim sortitus es quoquo modo ministerium, necessitas tibi incumbit illud explere, ne in iudicium magis quam in ministerium illud videaris sortitus fuisse. Hoc igitur bivio interceptus quam desperabilis sis atque dolendus, consideres quaeso sollicitus. Nisi vero tu idem confiteri anticipasses, vererer tamen, ne subdole quidquid Gregorius contra reprobos, simulatores, et arrogantes in Moralibus loquitur, absolute tibi convenire proferrem. Loquacitatem quippe tuae considerans arrogantiae, Eliu quasi audio dicere: **290** *Plenus sum sermonibus, et coarctat me spiritus uteri mei, en ventus [l. venter] meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas novas dirumpit, loquar et respirabo paululum* (Job xxxiii, 18.) Sed multum vereri tam tu debueras, quam complices in hujusmodi tui, qui dum aemulari eloquentes contenditis vaniloquos, imitamiui magis philosophos et sequimini philopompos, notari in uno non vos perpendentes, cum dici auditis: *Stultus totum profert sensum suum* (Prov. xxix, 11), et ut adjiciam: *Sicut urbs patens et absque murorum obstaculo, sic qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum* (Prov. xxv, 28). Ut dixi vero, vereri debueras, ne cum illo, imitari quem satagis, de te dici audires; [subaudi debueras] timere etiam, ne et illud de turbine neque per aliquod etiam sacrificium reconciliandis [subaudi audires]: *Quis est involvens sententias sermonibus imperitis?* (Job xxxviii, 2.) Quam vero infra eundem, quem sequeris, utique sis, comprehendere vales, cum te prophetiae spiritum habere, ut illum habuisse, nullatenus vides, Si vero hujusmodi de propheta fit exprobratio; de compilatore et sycophanta, qui, ut scriptum est, *in similitudinem arioli et conjectoris aestimat quod ignorat* (Prov. xxiii, 7), quod dici valet vanissimo et, quod pejus, mendacissimo?

39. Ut vero agnoveris quam vilescat sapientibus vanitas ista haec tua, considera cum illis pariter reprobatum Saul, prophetasse Caipham; redde memoriae rationis verba asinam ex visione angeli accepisse, daemonia, *Scimus, quis sis, Christus filius Dei* (Luc. iv, 34), dixisse, et nullius ob hoc te momenti, si loquacior sis caeteris, esse, poteris conjectare. Vir enim, *qui fluxum seminis patiebatur* (Levit. xv, 2), *immundus juxta legem, non conspicuus* (ut videri inhias) *erit*; sicut et de laboribus inquietissimae inquietudinis tuae, quibus erecto collo, superciliis elevatis (595) amplificatam Ecclesiam ecclesia intelligendus sit, vehementer ambigitus. Neque enim probabile est factionem hominum adversus Ratherium adeo desavisse, ut templum ab eo amplificatum demoliendum duxerint; et multo minus verisimile est, Ottonem regem in tantum sacrilegium auctoritatem et milites praestitisse. Haec itaque allegorice verisimilius accipienda sunt de mystica seu viva Ecclesia Leodicensi, in qua aedificanda seu amplificanda dum laboraret; et ita res bene cederet, ut non exigua ipsi gloria post obitum

spatiolo minoratam, meritis dilatatam, structuræ A
 vilissimæ in comparatione millum licet enormitate,
 nulla vero religionis melioratione (concedat omniva-
 lens pejoratione non aliqua) Nabuchodonosoris tui
 more dicebas in intimis: *Nonne hæc est Babylon,*
quam ædificavi in robore dignitatis et fortitudinis
meæ? (Dan. iv, 27.) Vide igitur, quam universis vi-
 fuerit, quod tibi immaniter complacebat, cum quos
 putaveras laudatores futuros post obitum, conglu-
 bati te vivente a maximo usque ad minimum in
 tantum exstiterunt vituperatores eorum, ut regia
 auctoritate militari manu depoposcerint sacrilega
 dirui, quæ tu ambiebas sacratissima laude omnium
 celebrari. Bene tibi fecerunt, bene tibi contigit, cine-
 rate (596) 291 et cacabate, qui cum nec saltem
 homo sis, rationis utique in pluribus expers, hono-
 rumque tuum non intelligens, comparatus jumentis
 insipientibus et illis non dissimilis factus (Psal.
 XLVIII, 13). Deo soli debitis laudibus te efferri adul-
 terina fraude, si daretur, ambibas. Hoc erat nimi-
 rum, quod flere nequibas, quia te scilicet aliquid
 esse hujusmodi deceptione putabas; sed deprehen-
 derunt, Deo gratias, dignus ut fueras, veraciter te;
 qui ad se vel ad cæteros talpæ in te et caprarum
 sunt lumine usi, scribimus indocti doctique poemata
 parva (HORAT. l. II, ep. I, v, 147). Quam igitur que-
 rimoniam etiam sapientibus sæculi irroges vide, cum
 libros absque doctrinæ peritia præsumis componere,
 et, o quot bestias, dum te tanti pendis, attendis! Si
 cæcis homines attendissos, peccavi utique dixisses;
 si lucem videres, tenebras non tanti putares. Dum
 enim te bestiis excellere, dum cæcis clarius atten-
 dis videre, quem, rogo, inde cordistumorem socor-
 dissimæ vales concipere? quid magni enim, si stul-
 tus pecudem, seu videns cæcum præcellat? Cum
 vero conferre te vel sapienti alicui vel justo minime
 possis, unde, rogo, superbis? an quod stultissimis
 atque perditissimis non saltem æquaris? vide ne in
 his stultior atque perditior ab interno arbitro judi-
 ceris. Hisdem enim acutis sententiis, quibus hostem
 quasi prosternis. Eleazari exemplo te ipsum inter-
 ficis, dum in his, quæ recte de Deo forsitan sentis,
 tuam, non Dei gloriam quæris, gaudens quasi quæ-
 dam quia repererit manus tua, non potius, ut oport-
 taerat, lugens, quia non feceris ea; et osculatus
 quasi ore proprio manum procaciter tuam, non
 laudare etiam ipse quod facis, dum non etiam me-
 tuis, testimonio propriæ locutionis virtutem tibi
 tribuis operantis (Job. xxxi, 27). Verum hæc scelus
 maximum et negationem Altissimi assertionem Job
 sanctissimi esse (Ibid., 28); dico, memineris, et ar-
 rogantium te unum ex præstantioribus non denega-

proventura esset, repente totam ejusmodi ædifica-
 tionem: factiosi homines a maximo usque ad mini-
 mum conglobati, militari manu et auctoritate regia
 diruendam curarunt, cum vi publica ipse episcopus
 ex ea sede pulsus fuit.

(596) Mendosa lectione erat in codice cinerente.
 Correximus cinerate. cum hæc eadem vox copulata
 cum sequenti cacabate usurpetur a Palladio. In apo-
 photigmatibus enim Patrum editis a Cotelerio, cap. 4,

veris, dum præmissis fortioribus semper ad super-
 vacua verba relaberis. Considera, inquit, opera Dei
 quod nemo possit corrigere, quem ille despexerit
 (Eccle. vii, 14). Si enim quod tibi magis competeret,
 cogitasses, a scribendo tanta desisteres. Magis enim
 cum interno rugitu, recollecto in talibus qui spargi-
 tur animo utique, quod tamen non valere te video,
 orationi et fletibus ob talia, quæ scriptitas, deluenda
 fuerat instandum, quam hujusmodi vanitati studen-
 dum. Dum enim te in talibus persæpe æstimas lau-
 dari; magis, crede mihi, verso in contrarium voto
 vituperaris ac derideris. Legitur quondam vidisse
 quemdam infelicissimum, dum moreretur maxi-
 mum librum sibi a dæmonibus offerri, scriptum in-
 tus et foris; sed ut in hoc tibi alludam, non eritis
 opus, alium tibi offerre, quam quem scripseras ipse,
 qui et interpretabuntur, noveris, quid in eis [f., in
 eo] affectaveris 292 quoque. De libro tuo te judico,
 ne tibi contingat audire, sed moneo, vide (597).
 Cum enim de cursu debito sæpissime, et etiam ut
 modo de missa, inquietudinis vitio resurgens, quod
 mentis canendo etiam conceperas, scribere vadis,
 ubi rogo est quod suprascripseras? hoc est: *Omnia*
vero quæ discipulos docuerit esse contraria, in suis
factis indicet non agenda. Dicendum quippe discipu-
 lis nemo ejusdem religionis quam ambibat sæpe, ni-
 hil operi Dei præponatur. Si nihil, inanis gloriæ
 qualiter pompa?

40. Quid vero laboro, cum nihil me proficere
 video? Restare unum solum modo cerno, alias despe-
 rare te nullatenus desino, et hoc suasu legis atten-
 tare præsumo, quam te prævaricasse, ut prætende-
 bas, cum dolueris, prævaricari omnino non desinis.
 Si exhibuit formenta, si medicamina Scripturarum
 divinarum, si hoc vel illud, et suam nihil viderit
 prævalere industriam, adhibeat, quod majus est,
 suam videlicet atque omnium pro eo orationem, ut
 Deus, qui omnia potest, operetur salutem circa in-
 firmum fratrem. Veniat igitur, flagitor, mater Cha-
 nanæa quondam, id est nisi fallor, a maledicto Cham
 ad benedictionem Christi conversa, cui merito dica-
 tur: *Magna est fides tua (Matth. xv, 28)*, pro qua et
 discipuli Domini eum interpellent. Sanctorum om-
 nium congregatio utique sancta clamet: *Miserere*
mei. Jesu filii David, filia mea male a dæmonio vexa-
tur (Ibid., 52), id est anima istius (de te autem dico)
 peccatoris ex me per baptismum genita, et doctrinæ
 meæ lacte nutrita, quæ scilicet male a dæmonio
 vexatur, cum etiam, quod est pessimum, obdura-
 tur; *miserere mei*, etsi dedignaris illi; meus est
 enim quasi defectus baptizati cujuscunque perditio,
 sicut profectus salvatio. Idem usque ad importuni-

ubi de dæmone, quem Moyses monachus expulerat,
 Græce habetur: Ὅδε ἐξέλαθ' ἑλεγεν ἑαυτῷ καλῶς σοι
 ἐποίησαν σποδοδερμε μέλανε, hæc duo postrema verba
 in ms. Corbeiensi sic Palladius vertit, cinerate caca-
 bate, uti idem Cotelerius monét. Vide Glossarium
 Cangii V. *Cacabatus*, *Cineratus*, id est cinere infe-
 ctus, *cacabatus*, id est denigratus ut cacabus.

(597) Construe: *Sed moneo, vide, ne tibi contingat*
audire: De libro tuo te judico.

tatem repetat familiarum Christi precibus, impossibile quod mihi videtur, ab eo, cui nihil est impossibile, sui merito saltem vel clamore (meo atque tuo impetrari quia non valet) obtineat. Puna sane confessio quia liberat a morte, antique dictum, dum, ut non dubito, amplectaris et te fecisse quia gratuleris. *Qui maledicit patri vel matri, morte moriatur* (*Exod. xxi, 17*), rogo dictum memineris; et te patrem tuum heri *fellonem*, quod plus utique quam *fatue* est matrem tuam *putam* (598), quod *racha* immaniter superat, frequenter ad aliorum cumulum criminum quoque te recolas vocitasse; Adam vero et Evam dico, ut ratio utique reor non dedoeet, in caelestem, quam peccato perdiderant, ereptione jam recuperatam Christi constitutos [f. emptione... restitutos], Deoque reconciliatos (etsi ibi nequeant) patriam. Versus de purificatione sanctæ Dei genitricis Mariæ nescio a quo luculentissime compositos commendatione tui, regi cuidam adolescens quod pro tuis indeque et perditos obtuleris: in quibus perpendere vales **293** resedissem multa, quæ contra tui propositum accusatori de præteritis habeas derelicta; cum ei satis futurum esse promittere valeam, si illa observet quæ deinceps facies, si talis modo ut es (599), ut timendum valde considero, quon abesse tamen Deus concedat, perdures, cum nec saltem in te completum, quod cantari frequenter audisti, confessus fueris, hoc est: *Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima* (*Deut. xxxii, 22*), etc. In uno quoque te immaniter falli considero, quia dicente veraciter Domino per Sapientiæ, qui utique est ipse mentiri nescius, librum: *Quem diligit Deus, corripit* (*Prov. iii, 12*); te illic pro innumerabilibus in hoc sæculo tua reris (600) culpa perpeccis (falso ne tamen videas moneo) esse descriptum, et te quasi vindicta perlata reddis securum, non recolens quatuor esse genera percussionum, quæ si non recordaris, ad Gregorium, dico, redieris; solos autem, ut de compendio loquar illius asserto, ab æternis temporalia flagella liberant, quos immutant. Nam licet ab exitu sis viarum, id est, tuorum defectibus vocatus moliminum; tamen quia sine veste es nuptiali, ne, *Amice, quomodo huc introisti* (*Matth. xxii, 12*), tibi dicatur, non nihil potes vereri. Tibi vero hic subjecta ne non disconvenient, dum ab iniquitate neque flagella compescunt, solerter, rogo, attende præmisso quod, procacitatem nisi præcipitationis linguæ corrigas tuæ, vana tua, etiamsi esset aliqua, ista est confessionis religio attestante apostolo Jacobo (*Jac. i, 26*). Quod autem vanum est, remunerationis pondere careat, consequens pariter est. Ut dixi, cæternm videas te sug-

(598) Vox *putam*, quæ vocem *racha* immaniter superat, in malum et conviciosum sensum accipitur, ac meretricem significat, quæ nunc quoque Italice *puta* vocatur. Hinc vetus hujus Italice vocis origo notanda est, sicut etiam alterius *fellonem*, quæ Latine perfidum significat.

(599) Id est, si talis perdures, ut modo es, etc.

(600) Construe: *Reris* (moneo tamen ne falso vi-

gero, in talibus graviter et erubescas notari. *Si contuderis*, inquit, *stultum in pila, quasi ptisanas feriente desuper pilo, non auferetur ab eo stultitia ejus* (*Prov. xxvii, 22*): si contraque te tuique consimiles conquerentem ne transcursim legas, moneo, etiam ita prophetam: *Attrivisti eos, et renuerunt accipere disciplinam* (*Jer. v, 3*); eundem quoque inspiratorem et Dominum prophetarum: *Interfeci et perdidit populum istum, et tamen a viis suis non sunt reversi* (*Jer. xv, 7*). *Versa est mihi domus Israel in scoriam: omnes isti æs, et stannum, ferrum et plumbum in medio fornacis* (*Ezech. xxii, 18*): nullus scilicet [subaudi est] argentum et aurum per ignem tribulationis, ut te putas, purgatum. Rursumque contra te et de te specialissimo. *Multo labore sudatum est, et non exivit de ea rubigo ejus neque per ignem* (*Jer. xxiv, 12*). Itemque: *Frustra conflavit conflator, malitiæ eorum* (tuæ utique tuique sodalium) *non sunt consumptæ* (*Jer. vi, 29*).

41. Nisi vero te Flacci illo superius confutasses **294** dicentis versiculo, quam vilesceret ipsa tua a peccatis non a more virtutum, sed suppliciorum metu [si qua tamen est, dicendum est] conversio? Sed quia te exterioribus conspicio etiam in ista tua criminum tuorum descriptione adeo deditum sensibus, ut quod scis optime, nisi cum videas, recorderis; Spiritum te non habere Domini, moneo; conspexeris, si libertate carueris. *Ubi enim Spiritus Domini, ibi libertas* (*II Cor. iii, 17*). Servum ergo te nequam non filium, inimicum. non amicum cognoveris, si suppliciis ad quinlibet agendum vel declinandum compelleris. Nam si pœnam non metueres, ut tui asserto ipsius agnovi, pejora etiam quam facias perpetrare. Bona vero etsi non in divinis, in Tullii saltem et cæterorum hujusmodi sententiis et ejusdem, quem noviter protulisti, pro semetipsis didicisse potueras diligenda. et non pœnis cogentibus exsequenda. *Erubescere, Sidon. ait vero*, memineris, *mare* (*Isai. xxiii, 4*). Certum est vero, quia coram Deo innocentia amittitur corporis, in cujus conspectu motibus delinquitur cordis. *Manus, inquit, in manu*, si nihil agenda [f. agendo] etiam subaudis teneatur, *non erit innocens malus* (*Prov. xi, 21*). Repugnat etiam Deo pro posse, qui vellet tormenta ab eo creata non fuisse, ut sibi liceret impune peccare. In eo sane quod te flere peccata tua non posse, et dictis tuis et intuitu meo percepi; non perpendere te satis intueor, quare prohibita sint (601), ut ratiocinatur propheta, stillæ a te lacrymarum (*Jer. iii, 3*) utique, jam sero scilicet saltem peccata quæ diluerent tua, semenque verbi in te facerent (ipsa quæ tibi inesse videtur ariditate compluta, atque made-

deas) te illic descriptum esse pro innumerabilibus perpeccis in hoc sæculo culpa tua.

(601) Textus prophetæ Jeremiæ iii, 3, hic est: *Quamobrem prohibita sunt stillæ pluviarum, et serotinus imber non fuit*. Construe vero: *Quare prohibita sunt (ut propheta ratiocinatur) stillæ lacrymarum utique a te, quæ jam saltem, sero scilicet, diluerent peccata tua, et compluta ipsa ariditate, quæ videtur*

facta duritie cordis tui) utique crescere a Domino fructificandum, et cœli horreo, criminosa et inconvertibilitas tua interdiceret nisi miserrime, recondendum. Quid enim censes de culpa, quam de isto solum probro contraxisti, cuius nunc pro anima vigilas, ut moris est, a fratribus fieri audiens, præcipitanter tuatim (602) dixisti, non pro eo se oraturum, quia scires eum in inferno esse, pro eo scilicet, quod cum jam diutino monachum se fieri velle adeo promiserit, ut etiam stipendio cœnobii introitum dato, acquisierit (603), ex quo tibi quoque una libra provenit; dilatione corvina miserrime facta in clericatus habitu infelix, ut tibi videtur, obierit. Cujus enim culpa post ipsum magis est ipsius (si est tamen perditus) perditio, quam tua omniumque fratrum, qui receptis, quæ ipsius erant, de illo non curastis, sed cum diabolo dimisistis. Vos enim incessanter debuistis eum monere, 295 ut, quod voverat, Deo reddere festinaret, antequam hoc ei, quod modo novit [subaudi contigisse] contingeret. Et quia non fecistis, interrogate prophetam, ipso in peccato suo mortuo, de cuius manu sanguinem ipsius Deus debeat requirere (Ezech. III, 18), cum etiamsi datum esset, ut faceret, sententia illa vos Domini in hoc ita constringeret: *Væ vobis Pharisei hypocritæ, quia circuitis mare et aridam, et facitis unum proselytum, et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos (Matth. XXIII, 15).* Miserrime igitur misereor, quia tua non potes de flere peccata, qui plangere debueras, dum etiam compelleris, aliena. Et quanto minus te flere non sufficis, tanto magis a bonis omnibus te flendum (604), perpenso etiam colapho, quod hodie dedisti ad te proclamanti rustico, decernens quantum absis his, de quibus Jacobus apostolus dicit: *Si quis se putat religiosum esse, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, scilicet cogitando quod religiosus sit, hujus vana est religio (Jac. I, 26),* noveris, dum tu nedum linguam, manus saltem non vales miserimus refrenare.

42. Falsa cæterum spe decipi te quoque in verbis hujusmodi video Domini: *Peccasti, quiesce, nolo mortem peccatoris (Eccli. XXI, 1).* Et: *Quacunque hora peccator conversus fuerit, salvus erit (Ezech. XXXIII, 12).* Et: *Convertimini ad me, et ego revertar ad vos (Zach. I, 3).* Et illud de Evangelio: *Gaudium est in cœlo super uno peccatore, quam super nonaginta novem justos (Luc. XV, 7):* et his similibus multis per campos divinorum sparsis librorum; quæ om-

nesso tibi, atque madefacta duritie cordis tui) facerent crescere in te semen verbi utique fructificandum a Domino, et recondendum horreo cœli, nisi miserrime criminosa et inconvertibilitas tua interdiceret.

(602) Tuatim, id est more tuo, uti apud Plautum, *amph. 2, 1, 4, ecce rem jam tuatim facis.*

(603) Legebatur stipendium cœnobii introitu dato acquisierit. Correctionem sensus suavit; neque enim ille, qui monachum se induturum promiserat, acquisivit stipendium dato introitu cœnobii; sed cœnobii introitum acquisivit stipendio nato, ex quo una libra Ratherio abbati provenit. Aptior esse syntaxis, cœnobii introitum stipendio dato acquisierit. Cum

nia, cum ut clementissime ita sint et veracissime prolata male intelligentis vitiat negligentia, aut præmissa scilicet, aut subsequencia minus æquo perpendens. E quibus ut uno cætera comprehendam, gaudium esse in cœlo promittit super uno peccatore, quam super nonaginta novem justos; sed si gaudes ideo dictum, quia te peccatorem attendis, audi super quo peccatore gaudium ipsum esse dicat in cœlo; et tu peccator esse talis, saltem quia justus esse non vales, satage, de quo dicitur ipso, *pœnitentiam, inquit, agente (Ibid.)* Quod usque? Non tibi dico, quia hic dictum non audio. Cum vero in lege de mundatis per diversa sacrificia culpis, *immundus erit usque ad vesperam (Levit. XV, 41),* audio dici; unumquodque peccatum etiam dimissum usque ad horam lugendum extremam mihi, fateor, videri. *Peccasti, ait; quiesce (Eccli. XXI, 1).* Dimisisti unum peccatum, quiesce ne facias idem, aut simile, aut forsitan pejus. Pejus autem est, si quod fecisti, non plangas; peccare quippe non cessas, si 296 non pœniteas. Neque enim delesti, quod scripsisti, etiamsi scribere desiisti; contumeliis nec alicui illatis, quia tacuisti cas (605), ideo emendasti. Planxisti forsitan ad tempus aliquod crimen, cor contrivisti. Si vero crimen non deseruisti vel pœnituisti; cor quia non etiam humiliasti, a Deo te spretum potes neque inconvenienter et non sine auctoritate vereri. Qua vero fronte inter nonaginta novem justos te audes, etiamsi invenirentur, ascribere, ut utique majora tibi quam illis non eogites expedire, qui et justus debueras, ut ipsi, manere? Quia vero non fecisti, pœnitentiam debeas [f., debes] agere, et gaudium saltem aliquod, id est, secundum pœnitentiæ modum in cœlo angelis facias [f., facies]. Quod in te tamen cum Dei gratia esse, considerata arbitrii libertate, vales perpendere. Qua vero mente tu culpas flere negligas post baptismum admissas, quando summus pastor quosdam malorum suorum consideratione territos admonere, ut baptizarentur, gestiens, præmisit dicens: *Pœnitentiam agite (Act. II, 38);* cum non dubitaret, sacramento baptismatis omnia peccata, etiamsi nulla præcessisset pœnitentia, mundari valere. Talia vero tibi inculcans, quibus etiam ferrum emolliri loquar, ut ita potuerat, te compungi ad fletum quia non cerno, tibi dictum suspicari non desino; *Plaga inimici percussit te (Jer. XXX, 14).* Attamen ne sævo venenum adjicere videar gladio, id est duritiæ tui cordis desperationem ingerere, curo te Deo, jam nunc confutandi termino facto,

vero syntaxis Ratherii peculiaris sit, nihil in collocazione verborum Immutare voluimus. *Stipendium* speciem dotis significat, quam monasteria ingredienti offerebant: unde cum pueri monasteriis tradebantur Deo perpetuum servituri, *oblationis* nomine aliquid datum fuisse antiquæ formulæ expriment. Vide tom. IX Collect. vet. Script. Martene et Durand, pag. 159.

(604) Voces *te flendum* reguntur a verbo *noveris*, quod postea subjectum invenies.

(605) Videlicet, *nec contumeliis alicui illatis ideo eas emendasti, quia tacuisti.*

ineffabiliter atque incredibiliter forte, curandum relinquare. Faciat omnipotentissima ipsius, flagito, misericordia et gratuita clementia, quod facere nullus, ut cerno, valet conatus, atque instantia. De Eucharistia sane haud temere a te percipienda, quia me moveri considerans, ultra posse quoque supra garristi, evomere gestiens quod nondum vanissime biberas (606), scelus hoc maximum nequaquam perpendens miserrimo fore exemplo Jeremiæ atque

(606) Construe : *De Eucharistia sane haud temere a te percipienda, quia considerans me moveri, supra quoque garristi ultra posse, gestiens evomere quod nondum vanissime biberas* (quod scilicet Ratherius de Eucharistia non indigne sumenda antea dixit, veluti exiguum et garrulum, ac tanta re minus dignum innuitur), *dequaquam perpendens scelus hoc fore maximum exemplo miserrimo Jeremiæ atque Psalmographi, quia contra propositum necessitate quadam inevitabili compellor intimare tibi, quod post didici, et demonstrare quam longe minora quibusdam aliis senseris de ea; permittite, quæso, absque invidia insinuari tibi capitulatim quædam excerpta ex opusculis cujusdam*

Psalmographi, quia contra propositum necessitate quadam inevitabili compellor tibi, quod post didici, intimare, et quam longe minora quibusdam aliis de ea senseris demonstrare, capitulatim quædam excerpta ex opusculis (607) super hoc cujusdam Paschasii Radberti absque invidia tibi, quæso, insinuari permittite, vicem enim tibi et in hoc debeo; senties forte quantum in isto etiam importunitas tibi contulerit mea.

Paschasii Radberti super hoc. Hæc, quibus Ratherius ea, quæ de Eucharistia ipse superius disseruit, veluti contemnens, iisdem præfert opus Paschasii Radberti, quanti hoc opus fecerit, patefaciunt.

(607) Quædam excerpta ex opusculis Paschasii Radberti, quæ huic Confessioni subjicienda traduntur, non quædam ex uno ipsius opere excerpta, sed ipsum ejusdem Paschasii opus videntur innære inscriptum *De corpore et sanguine Domini*, quod quidem in hoc eodem Lobienſi codice integrum, sed Ratherii nomine perperam prænotatum legitur. Confer quæ in præfatione generali monuimus § 2, num. 24.

397 ADMONITIO IN EXHORTATIONEM ET PRECES SEQUENTES.

In fine præcedentis operis auctor se eidem subjecturum affirmavit quædam excerpta ex opusculis super hoc (id est de sacra eucharistia) cujusdam Paschasii Radberti, nimirum ex ipsius opere *De corpore et sanguine Domini*. In codice quidem Lobienſi hoc idem Radberti opus *Confessionis* Ratherianæ, quam præmisimus, immediate subjicitur: quod etsi integrum, ita tamen Ratherius vocasse videtur *excerptum*, quemadmodum excerpti pariter nomine donavit suam *Confessionem*, licet hæc non partem, sed totum opusculum contineat, uti notatione prima coniecimus. Porro Paschasiano operi in eodem Lobienſi exemplo subduntur nonnulla, quæ cum in omnibus aliis ejusdem operis manuscriptis codicibus desint, Paschasio Radberto tribui non possunt. Cum vero idem opus Ratherius ipse quæ *Confessionis* subdiderit *capitulatim*, ut ait, id est, a se fortassis distinctum in capita 99 (in hoc enim uno codice tot capita cum suis titulis inveniuntur): quæ autem post ultimum caput adduntur, Ratherii stylum, sententias quasdam ipsi familiares, peculiaremque ipsius syntaxim valde implexam atque difficilem alicubi præferant; ab eodem Ratherio lucubrata videri possunt: ac propterea hic appendenda putavimus. Sub idem *Confessionis* tempus scripta credimus, cum auctor Paschasii opus *Confessionis* subjecit; unde hic quoque, ut et in dialogo *Confessionis*, suum *senium* commemorat, seque præpositum aliis indicat: quæ pariter non minima ejusdem auctoris indicia sunt. Hoc additamentum sumpsimus ex Patribus Martene et Durando, qui ipsum ex Lobienſi codice Paschasiano operi subjecerunt. Apographum vero ejusdem codicis aliquot emendationes suppeditavit.

398 EXHORTATIO ET PRECES

A RATHERIO

UT VIDETUR

Lucubratæ et subjectæ operi (608) Paschasii Radberti de corpore et sanguine Domini.

Quid (606) tibi sit lex, a charissime, adhuc legisti et perlegisti. Quid, quæso, deliberaveris, jam pande,

(608) Hunc titulum, quem codex ignorat, perspicuitatis gratia præfiximus.

(609) Cum in fine *Dialogi confessionalis* confessarius Ratherium alloquens, legendum subjecerit opus Paschasii Radberti *De corpore et sanguine Domini*; post descriptum hoc opus, qui in codice quidem

Obsurdueris, an obmutueris, monstra. Utrumque video. Stupere te tantum dum considero, et quædam

Lobienſi eidem dialogo subjicitur, idem confessarius in eadem allocutionis rationem sermonem ad Ratherium convertens, hanc exhortationem adjecit; ex qua ipsum Ratherium esse tum *Dialogi confessionalis*, tum hujus exhortationis auctorem confirmatur. Mox adhuc emendavimus ex apographo